

Trzalačka glazbala kao odgojni čimbenik tradicijske baštine Slavonije

Damjanović, Marko

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:337008>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-26**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Studij: Pedagogija - povijest

Marko Damjanović

**Trzalačka glazbala kao odgojni čimbenik tradicijske baštine
Slavonije**

Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Mirko Lukaš

Osijek, 2020.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za pedagogiju
Studij: Pedagogija - povijest

Marko Damjanović

**Trzalačka glazbala kao odgojni čimbenik tradicijske baštine
Slavonije**

Diplomski rad

Društvene znanosti, polje pedagogija, grana nacionalna povijest pedagogije

Mentor: izv. prof. dr. sc. Mirko Lukaš

Osijek, 2020.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj radu internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 19.11.2020.

Marko Dujović, 0122221851

Ime i prezime studenta, JMBAG

Najljepše zahvaljujem izv. prof. dr. sc. Mirku Lukašu na mentorstvu, stručnim savjetima i vodstvu, prenesenom znanju te nesebično ukazanoj pomoći tijekom izrade ovog diplomskog rada.

Srdačno zahvaljujem svojim roditeljima, bratu, sestri i rodbini, a posebno mojoj majci na velikoj podršci i razumijevanju tijekom cijelog studija.

Zahvaljujem prijateljima koji su uvijek bili uz mene kao podrška i oslonac tijekom studiranja.

Ovaj diplomski posvećujem svojoj jednoj sestri Alojziji.

Sažetak

Tradicijska je baština važan dio povijesti svakog naroda, ona sadrži razne vrijednosti i elemente kojima se štiti i ponosno ističe nacionalni identitet. Očuvanjem i prenošenjem tradicije na mlađe generacije osigurava se egzistencija nacije te se pokazuje važnost koju je imala glazba u životu svakog naroda. Hrvatska se može podičiti bogatim kulturnim identitetom iz kojeg proizlazi raznovrstan tradicijski glazbeni izričaj. Bogatstvo tradicijskim glazbalima može se najbolje vidjeti u Slavoniji. Tambura je hrvatsko tradicijsko trzalačko glazbalo koje je imalo dugi razvojni put, ali je zauvijek ostalo zapamćeno kao najpopularnije narodno glazbalo. Za Slavonce glazba je bila dio svakodnevice, a niti jedno društveno okupljanje nije moglo proći bez odjeka nategnutih žica tamburice. Već nekoliko stoljeća tambura uveseljava mnoge, a posebno mjesto pronašla je u srcima mladih. Nakon što je dobila i umjetničku komponentu osnivaju se mnogi tamburaški zborovi zahvaljujući kojima tambura uživa veliku popularnost i danas. Poznati glazbenici poput Paje Kolarića popularizirali su tamburu, ali u zaborav ne smiju pasti ni učitelji tambure na lokalnim razinama koji su svoje znanje prenosili na djecu iz ljubavi prema tradiciji i običajima. Analizom pedagoško-glazbenog sadržaja i literature o tradicijskim trzalačkim instrumentima u Slavoniji istražena je i interpretirana tema koja sadrži opis i pogodnosti izvornog tamburaškog glazbovanja u životu mladih Slavonije.

Ključne riječi: folklor, glazba, kultura, narodna baština, tamburaški instrumenti

Sadržaj	
UVOD	1
I. TEORIJSKI DIO	3
1. TRADICIJSKA BAŠTINA	3
1.1. Tradicijska baština Slavonije	5
1.2. Tradicijska glazba u narodnim običajima Slavonije	9
2. TRZALAČKA GLAZBALA U SLAVONIJI	12
2.1. Povijest tambure	12
2.2. Tambura samica	13
2.3. Sustav i vrste tambura	15
2.4. Tambura kao orkestralno glazbalo	19
3. GLAZBA U ODGOJU I OBRAZOVANJU	21
3.1. Glazba u slobodnom vremenu	23
3.2. Glazbene izvannastavne aktivnosti	24
3.3. Odgojna uloga tambure u školi	26
II. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	28
1. Predmet istraživanja	28
2. Cilj	28
3. Zadaci istraživanja	29
4. Problemska pitanja	30
5. Metode istraživanja	31
6. Uzorak	31
III. INTERPRETATIVNI DIO	32
1. TAMBURA U SVJETSKOJ GLAZBENOJ PRODUKCIJI	32
2. NOSITELJI ODGOJNE ULOGE TAMBURE NA PROSTORU SLAVONIJE	34
2.1. Predstavnici tamburaške glazbe	34
2.2. Srijemski i bački utjecaj	36
3. SEOSKI TAMBURAŠI U 20. STOLJEĆU	37
3.1. Tambura u seoskoj obitelji	43
4. KULTURNO UMJETNIČKA DRUŠTVA	44
5. TAMBURE NA FOLKLORNIM MANIFESTACIJAMA	46
ZAKLJUČAK	48
LITERATURA	50
PRILOZI	54

UVOD

Glazba je prisutna u životu čovjeka već od najranije dobi kada se dijete susreće s majčinom uspavankom pa sve do konca čovjekova života. Zbog svog pozitivnog utjecaja na emocionalan status i raspoloženje čovjeka, glazba ima svoju primjenu i u odgoju i obrazovanju. Spoj glazbe i tradicije donosi široku lepezu mogućnosti izbora, zbog samoga bogatstva narodne glazbe. Tradicijska glazba vezana je uz određeno geografsko područje i kulturu, pa se u početku prenosila usmenom predajom sve do trenutka kada se započelo s njezinim zapisivanjima. Međutim, s vremenom je tradicijska glazba počela nestajati s glazbene scene što zbog snažnog utjecaja medija ili sve većeg pritiska ostalih glazbenih žanrova i stilova. No, ona se ipak na određenim prostorima uspjela zadržati i oduprijeti se suvremenim utjecajima, zahvaljujući poznatom narodnom trzalačkom glazbalu, popularnoj tamburi.

Cilj ovog diplomskog rada je povijesnom retrospektivom istražiti, analizirati i interpretirati trenutni položaj tradicijskih trzalačkih glazbala kao dio sveopćeg odgojnog utjecaja, ukazati na svrhu tamburaškog glazbovanja u Slavoniji i na mogućnosti koje tradicijski glazbeni instrumenti pružaju mlađim generacijama. U radu je opisana tradicijska baština Šokaca i njihov odnos prema glazbi u određenim narodnim situacijama i običajima. Uz navedenu zadaću radom se želi istaknuti i važnost glazbe, a posebice lokalnog karaktera u kurikulumu odgoja i obrazovanja današnje djece i mladih. Zatim se predstavlja kratka povijest tambure na istraživanom prostoru i opisani sustavi i vrste tambura. Uz sve navedeno su prikazani i predstavnici i narodni zaštitnici današnje tradicijske tamburaške glazbe.

Diplomski rad se sastoji od tri glavna dijela. Teorijski dio se sastoji od četiri cjeline. U prvoj cjelini definirani su pojmovi tradicijska baština, kultura i enkulturacija. Zatim su predstavljeni elementi bogate tradicijske baštine Slavonije iz koje se izdvaja glazba. Sljedeća cjelina započinje opisom trzalačkih glazbala i prikazuje se kratka povijest tradicijskih trzalačkih glazbala (tambura) u Slavoniji. Opisana je tambura samica kao preteča svim današnjim tamburama te su predstavljeni i opisani popularni tamburaški instrumenti i njihovi sustavi. U trećoj cjelini iznosi se razvojni put tambure kao orkestralnog glazbala. Četvrta cjelina u prvom dijelu odnosi se na važnost glazbe u odgoju i obrazovanju. Naglašena je uloga glazbe u slobodnom vremenu mladih. Navedeni su mogući dodiri učenika s glazbom i tamburom u odgojno – obrazovnom sustavu.

U drugom dijelu rada predstavljena je metodologija istraživanja. Obrazložen je predmet istraživanja i postavljen cilj ovog diplomskoga rada. Shodno cilju istraživanja određuju se zadaci i problemska pitanja u daljnjoj razradi metodološkog dijela rada.

Interpretativni dio se sastoji od pet cjelina. U prvoj cjelini je prikazana raširenost tambure u svjetskoj glazbenoj produkciji. U sljedećem naslovu su predstavljeni nositelji odgojne uloge tambure na prostoru Slavonije. Izdvojeni su tamburaški glazbeni pedagozi Pajo Kolarić i Pere Tumbas Hajo koji su svojim radom uzdigli tamburu na umjetničku razinu glazbovanja. Uz navedene voditelje gradskih tamburaških orkestara, u trećoj cjelini su navedeni i manje poznati tamburaši koji su djelovali u slavonskim selima. U četvrtoj i petoj podcjelini prikazana je popularnost tambure radom mnogobrojnih kulturno umjetničkih društava i održavanjem raznih kulturno-folklornih manifestacija.

I. TEORIJSKI DIO

1. TRADICIJSKA BAŠTINA

Tradicijska baština je sastavni dio nacionalne kulturne baštine, a manifestira se raznim regionalnim i lokalnim varijantama. Ona je podložna promjenama, pa čak i nestajanju, ali je i snažno uporište u očuvanju identiteta (Šojat-Bikić, 2011, 103). Tradicijska baština predstavlja usmenu predaju vrijednog stvaralaštva koje možemo podijeliti na materijalnu i nematerijalnu kulturu baštinu. Karakteristika materijalne baštine je sve ono što čovjek stvara i oblikuje svojim rukama kao i građa koju pronalazi u svojem okruženju. Na drugoj strani je nematerijalna kulturna baština ono što obuhvaća glazbu, ples, dječje igre, te raznolika narodna znanja, umijeća i vještine. Svaki je narod vlastitom povijesti sačuvao svoju tradiciju, običaje, jezik i kulturu te na taj način stvorio vlastiti identitet.

Iako je prisutna svuda, nematerijalna baština nije toliko prepoznatljiva kao što je to s materijalnom baštinom. Za razliku od materijalne, nematerijalna baština se ne može staviti u muzej kako bi se prepoznala, nego ju je potrebno dublje istražiti i identificirati uz određenu društvenu zajednicu. Često se nju naziva i „živom baštinom“, upravo zbog toga što se očituje u ljudskoj svakodnevicu. Pod baštinom se podrazumijeva sveukupno kulturno dobro ili naslijeđe. U baštinu se ubrajaju svi elementi koji daju posebnost određenom kraju, kao što je to hrana, narodni običaj, folklor i arhitektura (Gabelica-Šupljika, Milanović, 1995).

Hrvatska je kao relativno mala zemlja bogata tradicijskim graditeljstvom. Na malom prostoru može se naći mnogo različitih tipova građevina. Ona je specifična zemlja i po svom kulturološkom položaju, jer se nalazi na sjecištu različitih kultura. Tradicijska baština posebno se opaža u seoskom graditeljstvu u kojem su djelovali seljaci ili poluprofesionalne grupe seoskih majstora. Graditeljsko znanje i vještine prenosile su se predajom, bez struke ili nacрта. Zbog toga i nastaju nazivi tradicijsko, narodno ili pučko graditeljstvo (Živković, 2013, 6).

Hrana također može poslužiti kao element za baštinjenje tradicije. U novije doba hrana se ističe kao element snažne baštine zahvaljujući sektoru turizma. U svakoj državi može se pronaći poneko tradicijsko jelo. Tako je nemoguće spomenuti Italiju, a da se ne spomenu talijanska zaštitna jela – pizza i tjestenina. Jedan od simbola Japana je sushi, a Turska se povezuje s kebabom. Gastronomski identitet vrlo je bitan u očuvanju baštine određenog kraja. Kuhinja ne predstavlja samo jedan od načina očuvanja tradicijske baštine, već je povezana i s kulturom naroda (Žaper, 2004).

Tradicijska baština u cijelom svom bogatstvu sastavni je dio kulture naroda. Kultura je način života pripadnika određenog društva, zbirka ideja i navika koje članovi tog društva uče, dijele i prenose iz pokoljenja u pokoljenje (Haralambos, 1980, 16). Kultura je specifična samo za čovjeka. Za razliku od životinja, čovjek nema instinkt pa se njegovo ponašanje mora temeljiti na naučenim smjernicama. Kultura je obilježena tehnologijom, obrascima ponašanja, ali se ističu i zajedničke vrijednosti, vjerovanja i pravila. Rukovanje prilikom pozdravljanja ili vjerovanje da marljivim radom možemo uspjeti u životu samo su neke značajke kulture u kojoj živimo.

Suvremena kultura predstavlja raznoliko, pluralističko i promjenjivo nasljeđe, zbog toga se može i razlikovati nekoliko tipova kulture u suvremenom društvu. Visoka kultura sadrži kulturne tvorevine koje se smatraju naročito vrijednima. Tvorevine visoke kulture smatraju se vrhuncem ljudskog djelovanja. U ovu kategoriju kulture ulaze djela tradicionalnih umjetničkih oblika, kao što je slikarstvo, kazalište, opera i književnost. Masovna kultura proizvod je današnjeg brzopletog industrijskog društva u kojem bitnu poziciju zauzimaju masovni mediji. Proizvodi masovne kulture su televizijske serije, filmovi, glazba, pa čak i turizam. Usko vezana uz masovnu se nalazi popularna kultura. Ona obuhvaća sve kulturne proizvode koje glorificira velik broj ljudi. Za razliku od masovne, popularna kultura ima i umjetničku vrijednost. Mnogi filmovi, glazbeni žanrovi i romani smatraju se umjetničkim djelima popularne kulture. Posebno treba izdvojiti narodnu (pučku) kulturu. To je kultura običnih ljudi koja obuhvaća pučke napjeve i pripovijesti koji se prenose s naraštaja na naraštaj. U odnosu na visoku kulturu, pučka kultura često se smatra manje vrijednom, ali je njezina glavna odlika u izvornosti i autentičnosti pa se u njoj može prepoznavati iskustvo naroda. Čovjek u masovnoj kulturi preuzima ulogu pukog potrošača, dok u narodnoj kulturi on aktivno djeluje kao stvaralac (Fanuko, 2005, 71).

Kultura je širok pojam, ali je vrlo usko povezana s baštinom. Baština se najčešće definira kao naslijeđe koje preci ostavljaju potomcima, što dovodi do toga da kulturna baština obuhvaća dostignuća koja su nam preci ostavili u jeziku i književnosti, graditeljstvu i likovnim umjetnostima, kazalištu, filmu, glazbi, znanosti i u drugim područjima koja zajedno čine ukupnost kulture (Marasović, 2001, 9). Naravno, u ovaj se niz ubraja i narodna umjetnost i tradicija, u kojoj glazba ima važnu ulogu. Glazba prati čovjeka kroz sva povijesna razdoblja. Prve škole osnivaju Sumerani, zatim i ostali narodi staroga vijeka. U tim školama, uz ostala područja, učilo se o glazbi. Uloga glazbe bila je velika u svim civilizacijama starog vijeka. Glazba je bila sastavni dio dvorskih svečanosti, gozbi, pogrebnih obreda i vojnih parada. Zbog toga se oduvijek vodila briga o glazbenom odgoju pjevača i svirača. Sve se više pažnja posvećivala glazbalima, pa se u antičko doba u Grčkoj širi popularnost trzalačkog instrumenta

- lire. Glazbeni instrumenti su imali veliku vrijednost pa su ostavljali tragove na kulturu i odgoj. Vrijednosti su apstraktne ideje o tome što je dobro, ispravno i poželjno. Vrijednosti ne propisuju izravno prihvatljivo ili neprihvatljivo ponašanje, one služe kao mjerila za prosudbu ljudi, pojava i događaja. One se razlikuju od kulture do kulture (Fanuko, 2005, 63). U antici bi se glazbala često povezivala s različitim vrijednostima. Liru su Grci povezivali s bogom Apolonom pa se smatralo da njihov zvuk umiruje i duhovno uzdiže. Ovakvi instrumenti bili su primjereni za odgoj. Na drugoj strani nalazio se puhački instrument aulos, kojeg se povezivalo s bogom Dionizom. On je bio bog vina pa navedeni instrument nije bio primjeren za odgoj jer je simbolizirao uzbuđenje i neobuzdane strasti (Svalina i Bognar, 2012). Glazbeni instrumenti razvijali su se tijekom povijesti, a enkulturacijom se prenosila njihova odgojna vrijednost. Enkulturaciona se definira kao proces učenja kojim osoba iskustvom, opažanjem i podukom preuzima obrasce ponašanja, vrijednosti i sve sadržaje kulture zajednice u kojoj živi. To je proces intergeneracijskog prenošenja kulture, a traje tijekom cijelog života pojedinca.¹ Enkulturaciona je ključna za očuvanje baštine i to naročito nematerijalne. Uz običaje, pjesme i ostale oblike baštinjenja tradicije, opažanjem i podukom se prenose i odgojne vrijednosti. Već u najranijoj dobi dijete uči obrasce ponašanja i univerzalna pravila. Prve ideje o prihvatljivom ponašanju dijete prima u obitelji, a kasnije u školi i cijeloj lokalnoj zajednici.

1.1. Tradicijska baština Slavonije

Tradiciju Slavonije moguće je proučavati vezujući je uz termin Šokadija. Ovaj pojam nije moguće pronaći na zemljopisnim kartama, ali bez obzira na to on ipak postoji i danas je u svakodnevnoj upotrebi. Dokazi o postojanju geografske odrednice Šokadije mogu se pronaći u etnografskim izvorima i književnim djelima 19. i 20. stoljeća. Šokci danas žive u nekoliko država: u Hrvatskoj (Slavonija, Baranja i zapadni Srijem), u Srbiji (Bačka i Srijem), Bosni i Hercegovini (Bosanska Posavina), Mađarskoj (Baranja i Bačka) i Rumunjskoj (Rekaš). Naziv Šokadija donose književnici i pisci s prostora nekadašnje Vojne granice te ju osim kao geografski pojam određuju i kao ljudski čimbenik. Šokadija označava skupinu osoba Šokaca ili šokačko stanovništvo u cjelini. No, nedvojbeno je da su se Šokci udomačili prvo u Slavoniji, a potom izvan nje (Srijem, Baranja i Banat). Oni su kao najpodobnija staništa za svoju naseobinu pronašli upravo u plodnoj ravnici između Ilove, Save, Drave i Dunava. O tome svjedoči činjenica da se gotovo za cijeli nizinski dio Slavonije s osloncem na Savu ustalio naziv

¹ enkulturaciona. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 19. 10. 2020. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=17994>>

Šokadija. Navedeno područje duže je vrijeme predstavljalo vojnu zonu koja je branila od Turaka zemlje pod habsburškom krunom. Opisi o Šokadiji pronalaze se u okviru Vojne granice, odnosno u prostoru na kojem su bile raspoređene brodska, gradiška i petrovaradinska pukovnija. Brodska Pukovnija obuhvaćala je stotinjak sela broskog Posavlja i Pobosuća. Taj dio Slavonije sa Đakovštinom i dijelom Povučja poznat je danas pod imenom Šokadija (Rem, Rem, 2009). To znači da se teritorij s Vinkovcima, Županjom, Slavonskim Brodom, Našicama i Đakovom danas smatra uporištem šokaštva, ponajprije zbog upravno-gospodarske i kulturne važnosti nabrojanih središta.

Uključenost Šokadije u sastav Vojne granice utjecala je na snažniji razvoj narodne baštine i tradicije. Kako tradicija označava predaju određenog naroda, tako su i običaji prenošeni s koljena na koljeno, a pojedini su očuvani sve do danas. Burna hrvatska povijest omogućila je današnjim žiteljima Slavonije da uživaju u bogatoj tradicijskoj baštini koja se sastoji od mnogih elemenata.

Slavonsko selo obilježeno je turcizmima, riječima koje su posuđene ili izravno iz turskog ili posredovanjem turskoga jezika. Poznato je da su Slavoniju gotovo dva stoljeća okupirale Osmanlije i time je ona izložena snažnim utjecajima orijentalne kulture. Dodir s novom kulturom nije se jednako odrazio na svim područjima života. Turcizmi su se najmanje ustalili u duhovnoj kulturi pri opisivanju vjerovanja ili prava (Andrić, 2003).

Slavonska sela poznata su po svom graditeljskom stilu i rasporedu građevina. Nakon polovice 18. stoljeća sva su slavonska sela „ušorena“, tj. kuće su nizane s objiju strana ceste. U istom razdoblju uređuje se cijela Slavonija, naselja se grade planski zbog smještaja vojnika za čuvanje granice, uređuju se prometnice te se uvodi poštanska služba (Živković, 2013). Za područje uz rijeku Savu poznati su bili fortifikacijski objekti – čardaci. Ovi su objekti izgrađeni tijekom 18. i 19. stoljeća na prostoru Vojne krajine, a bili su u sklopu detaljno organizirane obrane u slučaju turskog napada (Kljajić, 2002, 131). Ovakve su građevine obilježile tradicijsku baštinu Slavonsaca, a to se može vidjeti i u stihovima pjesme *Odavno smo graničari stari* pučkog pjesnika Đuke Galovića:

Odavno smo graničari stari

Čuvali smo granicu na Savi

Čuvali je sa stari' čardaka

Branili je hrabro od Turaka

Stalni doticaj s Turcima i vojnički ustroj u graničnom području ostavio je duboki trag u Slavoniji.

Ovakve prilike utjecale su i na stvaranje zadružnog načina stanovanja. Sve do početka 20. stoljeća postojale su „zadružne porodice“ koje su bile karakteristične za Slavoniju. Naziv zadruga uvodi se kasnije, dok se u narodu ovakav tip stanovanja ili porodice nazivao „velika kuća“ ili „velika familija“. Zadružna porodica bila je proširena, a uloge u njoj bile su hijerarhijski podijeljene. Najjednostavnije bi se moglo reći da je zadruga više obitelji u jednoj kući. Glavnu riječ u zadruzi vodio je starješina ili kućegazda (domaćin), obično najstariji, a ujedno otac i djed muških članova. On je bio odgovoran za raspodjelu poslova unutar zadruge, održavao je disciplinu te je predstavljao najviši autoritet. Iako je se njegovim naređenjima nije smjelo suprotstavljati, on nije bio apsolutni gospodar. Starješina nije bio jedini gospodar zadružnog imetka, suvlasnici su bili svi zadrugari. Prava na zadružnu imovinu bi muški član stekao rođenjem. Nakon smrti, starješinu bi zamijenio najstariji član, a ponekad se koristilo glasanje ili biranje po sposobnostima. U Slavoniji se mogla vidjeti i rotacija vlasti, u kojoj bi svake godine drugi muškarac preuzimao ulogu kućegazde.

Ustroj obitelji je bio strogo određen, a žene su zauzimale dosta niska mjesta na hijerarhijskoj ljestvici. Muškarci su veću pozornost pridavali muškoj djeci i na njih bi prenosili svoje znanje kako bi im kasnije mogli pomagati u radu. Poslušnost se veoma cijenila, a radne navike stjecale su se vrlo rano. Iz zadruge su odlazile samo kćeri i to udajom, a sinovi su ostajali u kući i nikada u pravilu nisu iz nje odlazili. Sinovi bi ostali u kući sa ženom, svojim sinovima, unucima te neudanim kćerima. Dioba ili dijeljenje zadruge bila je rijetka pojava, a u narodu se na nju gledalo kao na veliku sramotu za tu zadružnu porodicu. Uz redovne poslove koje su morali obavljati mladi su mogli uživati i u slobodnom vremenu. Provodili su mladi vrijeme uz pjesmu, igru i sudjelovanje u raznim narodnim i vjerskim običajima (Lukaš, 2010, 51).

Mnogi dječji običaji krasi tradicijsku baštinu, a danas se najčešće njihovo uprizorenje može vidjeti samo na kulturno-folklornim manifestacijama. Tako se vrlo često mogu vidjeti uprizoreni dječji svatovi kao poznatiji slavonski običaj. Za djecu nije bilo prikladno da se ponašaju kao odrasli, nije im bilo dozvoljeno hvatati se u kolo s odraslima, pa su ona formirala svoja kola. Djeca bi se zbog toga najviše veselila pokladnom razdoblju. Trajanje poklada nije vremenski određeno, datum nije definiran već on ovisi o Čistoj srijedi koja je kalendarski određena četrdeset dana prije Uskrsa. Dječaci, a rjeđe djevojčice, išli bi za vrijeme poklada maskirani od kuće do kuće izvedeći raznolike pjesme, plesove i podrugljive govore. Djeca su ujedno iskorištavala ovo veselo razdoblje kako bi se ponašala poput odraslih. Često bi u tom razdoblju bili uprizoreni razni događaji iz svakodnevnog života odraslih, ali je djeci najzanimljivije bilo prikazivati svatove. Prilikom organiziranja svatova pazilo se na sve do najsitnijih detalja. Mlada i mladoženja birani su glasanjem, odabirali su se kumovi i sve ostale

uloge koje su pratile ovaj životni događaj. Dječji svatovi bili su vjerna kopija odraslim svatovima pa bi poneki od njih imali i svirače, tj. tamburaše. Kako često nisu mogli doći do pravih glazbala, djeca bi kao zamjenu koristila grančice, štap ili neki drugi predmet koji bi imitirao držanje tamburaškog instrumenta. U ovakvim uprizorenjima korišteno je najljepše narodno ruho, nerijetko posuđeno od roditelja (Knežević, 2002).

Narodna nošnja najučestaliji je naziv za tradicionalnu i povijesnu odjeću koji se ponajviše koristi za odjeću seljačkog društvenog sloja. Nošnja je mogla u svoje vrijeme mnogo toga otkriti o osobi koja ju je nosila. Moguće je bilo zaključiti o njezinom socijalnom statusu ili povodima i razlozima odabira upravo određenog, odabranog ruha. Motivi nošnje otkrivaju iz kojeg kraja ili čak mjesta osoba dolazi. Na primjeru narodne nošnje savršeno se može vidjeti koliko je Slavonija bogata tradicijskom materijalnom baštinom. Narodnu nošnju u stopu prate ples i glazba koja se izvodi na tradicijskim instrumentima. Danas se na raznim manifestacijama diljem Hrvatske može vidjeti savršen spoj glazbe, plesa i tradicijskog ruha. Tradicijski ples, pjesma, igra i glazba danas su najprivlačniji i najčešće korišteni i izvođeni dio tradicijske kulture. Kada se ples, igra i glazba promotre u cjelini, mogu se razaznati narodni običaji koji su obilježili stanovništvo Slavonije (Gligorević, 2007). Ovim dijelom tradicijske baštine bavi se folkloristika. Ona je skup znanstvenih disciplina koje su interdisciplinarno povezane s folklorom kao predmetom istraživanja. U sklopu folkloristike proučava se usmena i pučka književnost, folklorna glazba, kazalište i ples te narodni običaji i obredi.² Folklor ima i odgojnu funkciju, naročito u nepismenim društvima. Primjer za to možemo prepoznati u plašenju djece čudovištima. U slavenskim zemljama ovo čudovište je najčešće utjelovljeno u liku barbaroge kako bi njime utjecalo na dječje ponašanje i na kraju možemo reći i cjelokupan odgoj. Na drugoj strani nalaze se vesele pjesmice i uspavanke kojima bi se djecu pokušavalo odobrovoljiti ili smiriti u stresnim situacijama. Priče i pjesme prenosile su se usmenom predajom, a njima se utjecalo na djetetovo poštovanje prema roditeljima i starijima i utjecalo se na odnose prema radu (Bascom, 1965).

Slavonija je prošarana mnogim folklornim elementima, no kada se promatra nematerijalna baština mogu se izdvojiti tri glavna elementa. Tradicija i narodni običaji u Slavoniji obilježeni su ljubavlju prema tamburi, pjesmi i plesu. Tambura je omiljeni instrument koji od davnina prati Šokce u raznim običajima. Uz tamburu je neizostavni simbol Slavonije i kolo. Tambura i kolo stalni su elementi folklorne baštine svakog slavonskog sela. Glazba i ples

² folkloristika. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 21. 10. 2020. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=20035>>.

moгу se pronaći u svakoj ljudskoj zajednici. Oni su usklađeni s mentalitetom i samim stilom života onih ljudi koji ih kreiraju, izvode, uče, te prenose na mlađe naraštaje. Oni su ključan dio raznih običaja, a izvode se prigodom javnih svečanosti ili kod važnijih događaja u čovjekovom životu (Rem, 1993).

Bogatstvo Slavonije u nematerijalnoj kulturnoj baštini moguće je vidjeti u folklornim razlikama u svakom selu. Prepoznatljive su razlike u običajima, napjevima i plesu do te mjere da se oni razlikuju čak i između dva susjedna sela. Raznolikost u tradiciji slavonskog sela i ljudi se najbolje može vidjeti na primjeru narodne nošnje. Narodne nošnje i folklor neodvojivo su povezani s načinom života pojedinog naroda pa odražavaju društvene i kulturne posebnosti ljudi pojedinih zemljopisnih podneblja, pa tako i onih gdje žive Hrvati.

1.2. Tradicijska glazba u narodnim običajima Slavonije

Kultura kao cjelokupno naslijeđe grupe ljudi ili društva obuhvaća i tradicijsku glazbu. Veliki značaj tradicijske glazbe leži u narodnim plesovima, narodnim napjevima i tradicijskim instrumentima koji su karakteristični za pojedine glazbene regije. Tradicijska je glazba simbol po kojem se mogu prepoznati članovi iste zajednice, grada, pa čak i države. Hrvatska se odlikuje bogatim kulturnim identitetom iz kojeg proizlazi raskošan i prepoznatljiv glazbeni izričaj. Narodna glazba dio je kulturne povijesti hrvatskog naroda koja se godinama širila i nadopunjavala, to je glazba seljačkih zajednica koja se uči i pamti slušanjem, a prenosi usmenom predajom. U seoskoj je tradicijskoj glazbi značajno veći broj vokalne glazbe od vokalno-instrumentalne, a urbana središta bila su poznatija po već uvježbanim instrumentalnim sastavima (Ferić, 2007).

Hrvatska je umjetnost prilično kasnila za zapadnom Europom. Zbog toga za hrvatsku umjetničku glazbu 19. stoljeće predstavlja uistinu značajno razdoblje. Za vrijeme Narodnog preporoda bilježi se snažno povećanje glazbenih djela inspiriranih tradicijskim glazbenim elementima. Ovakva glazba snažno je utjecala na buđenje i razvijanje nacionalne svijesti, što je pomoglo u borbi za vlastiti nacionalni opstanak. Zahvaljujući prikupljanju i proučavanju tradicijskih napjeva u tom razdoblju dolazi do nastanka mnogobrojnih glazbenih i umjetničkih djela (Drenjančević, 2016).

Hrvatska je bogata tradicijskom glazbom i šarolikim folklorom zbog svoje burne povijesti, uvijek je bila na udaru brojnih ratova, seoba naroda, a često se nalazila i na sjecištu trgovačkih puteva. Nemirna povijest razdijelila je Hrvatsku tako što su se različiti krajevi

nalazili pod vlašću drugog gospodara. Sve je to dovelo do velikih razlika u tradicijskoj glazbi i folkloru unutar Hrvatske, koja se zbog toga dijeli na četiri folklorne ili plesne zone. Sve regije Republike Hrvatske mogu se svrstati u četiri folklorne zone, a to su Panonska, Dinarska, Jadranska i Alpska zona (Ivančan, 1996).

Panonskoj folklornoj zoni pripadaju Slavonija, Srijem i Baranja, regije karakterističnog plodnog tla s razvijenim gospodarstvom te poljoprivredom. Narod je na ovim prostorima živio pastirskim, poljodjelskim i ratničkim životom te se u takvim uvjetima umjetnost zadržavala na tradicijskoj razini. Panonska folklorna zona karakteristična je po plesovima koji se najčešće izvode u zatvorenom kolu. Mladi bi na otvorenim prostorima, raskrižjima cesta, trgu ili na obali rijeke često spontano zaplesali. U takvim su se prigodama obično izvodila takozvana šetana kola koja se plešu uz pjesmu bez instrumentalne pratnje. Mladi su se najčešće sastajali nakon misnog slavlja ispred crkve kako bi igrali u kolu, a uz ta kola su ih pratili i tamburaši. Kola su se mogla plesati bez instrumenata, uz tamburašku pratnju, gajdaše ili samičare. Karakteristični tradicijski glazbeni instrumenti za ovu regiju su diplice te dvojnice koje su se svirale uz i bez pratnje ostalih instrumenata. Razlog za veselje uvijek se nalazio pa se sviralo i pjevalo na ulicama, dvorištima, nasumično odabranim mjestima i to na sve vjerske i narodne blagdane (Miholić, 2009).

Povezanost Slavonije s tradicijom i danas je vrlo jaka zbog ljudi koji su na ovim prostorima oduvijek živjeli s tamburom, kolom i narodnom pjesmom. Ovo bogatstvo tradicijske kulture najbolje se može vidjeti na svadbama, seoskim kirbajima, pokladama ili spontanim okupljanjima i susretima. Važnost tradicijskih instrumenata, a ponajviše tambure, mogla se vidjeti u svatovima u kojima bi veselje znalo potrajati i nekoliko dana. Prije vjenčanja mladoženja je organizirao momačku večer, tijekom koje se simbolično opraštao od momačke slobode. Na momačkoj večeri neizostavni gosti bili su svirači i to u ovom kraju najčešće tamburaši. Uz brujanje žica veselje bi potrajalo do same zore. Također su i na sam dan vjenčanja tamburaši imali veliku ulogu pa su oni pratili svatove cijeli dan i noć. Većina ovih običaja zadržala se u Slavoniji do danas (Duić-Dunja, 1996).

Šokci su rijetko kada bili besposleni, a tko je htio raditi taj je uvijek nalazio posla. Ipak, uvijek se pronalazilo vremena i za zabavu. Kada je svetac – crkveni blagdan (pa se ne radi) sastajali su se stariji ljudi jedni kod drugih. Mladi su se sastajali ispred nečije kuće, poslije mise pred crkvom ili općinom. Oni su ovakve sastanke koristili za nova upoznavanja, za pjesmu i ples. „*Ako koji znade svirat u frulu, dvojnice, gajde ili tamburu, taj svira, a drugi se u'vate u kolo, i stariji, koji znaju, i mlađi koji se istom uče igrat*“ (Lovretić, 1990, 444). Na ovakvim zabavama ljudi su zaboravljali na svoje svakidašnje probleme pa su se opušitali u ugodnom

društvu svojih najbližih i prijatelja. Uz tamburu je zabava bila veselija, a veselje nije moglo proći bez poznatog slavonskog bećaraca koji se i danas može čuti na svakoj manifestaciji i smotri folkloru. Bećarac³ se najčešće definira kao pjesma vedrog napjeva i razuzdanog sadržaja koja je ispjevana u desetercu, a njezina se izvedba najčešće vezuje uz Slavoniju (Kolenić, 2007, 195).

Za mlade je poseban blagdan bio crkveni god ili kirbaj. Ovaj blagdan je povezan s crkvenim svečanostima povodom obilježavanja dana odabranog svetca ili zaštitnika sela. Već dva tjedna prije kirbaja selo bi započelo živjeti posve drukčije, užurbanije i veselije. Na kirbaju bi se mladi družili ispred seoske crkve, a na sebe bi odijevali najbolje i najsvečanije ruho koje posjeduju. Kod crkve bi se uz tamburaše formiralo veliko kolo, a slavlje bi uz zvukove tamburice trajalo cijeloga dana. Na ovakav svečani dan okupljalište nije bilo samo ispred seoske crkve, već bi ona nerijetko bila samo polazna točka za nastavak slavlja u cijelom selu. Često bi samo jedan kirbajski susret ili „viđenje“ bili dovoljni i ostali zapamćeni pa bi se zbog njega ubrzo morala održati i svatovi. Pjesma i zvukovi tradicijskih instrumenata mogli su se čuti i na seoskim trgovima i u lokalnim gostionicama (Duić-Dunja, 1996).

Tambura je vjerni pratilac svih pokladnih običaja u kojima sudjeluju odrasli. To je vrijeme u kojem odrasli nisu marili za pravila ponašanja. Žene su odijevale mušku odjeću i obratno. U Slavoniji nije bio običaj da djevojke i žene uživaju u alkoholnim pićima, ali se i to pravilo u vrijeme poklada mijenjalo, pa je sve do danas u narodu ostao poznati bećarac: „*poklade su i ljudi su dani, pa se nađe i žena pijani*“⁴. Pokladno jahanje selom je tradicijski običaj koji je skoro potpuno nestao iz Slavonije, ali se posljednjih godina ponovno radi na njegovom povratku. Ovakvo slavljenje poklada bilo je rašireno po čitavoj Slavoniji, Baranji i Srijemu. Kako se ovaj običaj održao do danas, uklopili su se unutar njega i novi elementi, no tamburaški instrumenti i dalje su ostali vjerni pratitelji svih sudionika poklada. (Ćosić Bukvin, 2019).

³ Godine 2011. UNESCO je upisao bećarac u svoj popis nematerijalne kulturne baštine

2. TRZALAČKA GLAZBALA U SLAVONIJI

Trzalački instrumenti se ubrajaju među najstarije glazbene instrumente, a rasprostranjeni su po cijelome svijetu. Trzalačka su glazbala podskupina glazbala sa žicama (kordofoni). Glazbala sa žicama naziv je za instrumente kod kojih se zvuk proizvodi okidanjem, odnosno trzanjem žica ili gudanjem po žicama. Ovisno o tome na koji se način svira po žici, kordofoni instrumenti dijele se na gudačke i trzalačke. Gudački instrumenti sviraju se povlačenjem gudala, dok se trzalački instrumenti sviraju trzanjem žica prstom ili trzalicom. Trzalačka glazbala se dijele u četiri podgrupe: harfe, lire, citre i lutnje (Andrić, 1962, 3).

Danas se harfe većinom koriste u izvedbama klasične glazbe. Lire se danas više ne koriste, iako su najveću popularnost nekada imale u antičkoj Grčkoj. Citre su uživale veliku popularnost u 19. stoljeću, a bile su popularne kod njemačkih i austrijskih skladatelja. Zahvaljujući njima citra se našla i na prostorima Hrvatske. Posljednja podskupina trzalačkih glazbala jesu lutnje. Ovo je najraširenija podskupina trzalačkih glazbala, kojoj pripada i najpopularniji trzalački instrument – gitara.

Tambura ulazi u podskupinu lutnji i najraširenije je narodno glazbalo u Hrvatskoj. Gajde i gusle sve se rjeđe javljaju ili su kao frule i lirice opstale samo u svom najužem kraju i na neki su se način potpuno prestale razvijati. Za razliku od navedenih tradicijskih glazbala, tambura se uspjela prilagoditi novom vremenu i ponovno vratiti posebno mjesto u Slavoniji, pa i cijeloj Hrvatskoj. Tamburaška glazba postala je dio hrvatske cjelokupne glazbene kulture. Na našim prostorima tambura je prvotno bila solističko trzalačko glazbalo uz koje se često pjevalo i plesalo. Kao solističko glazbalo, tambura se zadržala u Slavoniji sve do sredine 20. stoljeća. U ovom obliku muziciranje na tamburi danas se može vidjeti samo na nastupima brojnih kulturno umjetničkih društava. Tambura se prilagodila grupnom glazbovanju što joj je omogućilo opstanak i popularnost sve do danas. (Andrić, 1962).

2.1. Povijest tambure

Tambura, ruska balalajka, talijanska mandolina i druga slična glazbala vuku isti korijen ili isto podrijetlo. Ovi instrumenti potječu od sumerskog instrumenta dugog vrata i kruškolikog korpusa koji se pojavljivao prije četiri tisuće godina. Pronađeni su dokazi kako su mnogi narodi u Maloj Aziji koristili slična glazbala. Slične lutnje kasnije se javljaju kod Grka i Rimljana. Ovakve instrumente kasnije su preuzeli i mnogi drugi narodi. Tako su Arapi donijeli kratkovratnu lutnju u Španjolsku i južnu Italiju pa se od nje razvija španjolska gitara i talijanska

mandolina. Lutnja uskoro postaje tambura, pa se kao takva može pronaći i u nekim dijelovima Bugarske te u Albaniji i Grčkoj. Prvi pisani trag o tamburi u Bosni potječe iz 1551. godine (Andrić, 1965, 3). Ovo glazbalo spominje u svom putopisu Nicolas de Nicolay, putopisac u pratnji francuskog veleposlanika u Turskoj. Na svom putu je zapazio on mlade janjičare iz Bosne koje su osmanlijski odgajatelji naučili svirati (Leopold, 1995).

Najzastupljenija teorija na našim prostorima je ona u kojoj se tvrdi kako je tambura na područje Hrvatske stigla s osmanlijskim osvajanjima. Riječ tambura vuče svoje podrijetlo od perzijske riječi *tn*, što znači žica. Iz tog korijena nastaje i arapski naziv za taj instrument – *tambur*. Zbog toga što je tambura došla s Osmanlijama, može se reći da je ona tradicionalna, a ne autohtona kulturna tekovina naroda na Balkanu. Postoje i tvrdnje kako je tambura autohtono praslavensko glazbalo i da je na prostor Balkana pristigla zajedno s Hrvatima. Ovo mišljenje nastalo je krivim prevođenjem bizantskih dokumenata tako da je najzastupljenija teorija o dolasku tambure na prostore Hrvatske upravo dolaskom i širenjem Osmanlija.

Tambura se iz bosanskih krajeva seobom Šokaca i Bunjevaca raširila po Slavoniji i Bačkoj, gdje postaje jedan od najvažnijih glazbenih instrumenata. U Šibeniku je pronađen dokument iz 1670. godine u kojem se spominju dvije tambure. Nadalje se tambura spominje u mnogim narodnim pjesmama koje su bile vezane uz narodnog junaka Iliju Smiljanića. Među najistaknutije izvore koji spominju tamburu spada i „Satir“ Matije Antuna Relkovića, a spominje ju i franjevac Matija Petar Katančić u svojim stihovima. U 18. stoljeću najjače uporište je tambura imala u Slavoniji, odakle se širila po ostalim krajevima (Ferić, 2011).

2.2. Tambura samica

Samci svirači, kao onaj kojeg je spomenuo putopisac Nicolas de Nicolay davne 1551. godine, bili su prvi tamburaši. Oni su ostali popularni sve do kraja 19. stoljeća, a može ih se pronaći i danas. Tako je u narodu ostao stari naziv za tamburu *samicu* koju svira tamburaš samac, pojedinac. Ujedno je samica bila i simbol ljepote mukotrpnog težačkog života. Uz nju su opjevane njive, pašnjaci, beskrajne šume i livade. Često bi se za ovaj instrument znalo reći da mu je ime došlo od emocionalnog stanja, samoće i tuge.

Do početka 20. stoljeća nije bio običaj da Šokci sviraju tambure u grupama pa su uz gajde najčešće svirali samice. Samica je bila omiljeni instrument pastira. U ranim jutarnjim satima nezamislivo je bilo vidjeti slavonskog pastira koji vodi blago na ispašu, a da u torbici uz hranu nema iamicu kojom je kratio vrijeme čuvajući stada. Tambura samica bila je savršena za svaku prigodu, koristila se najčešće nakon obavljenog rada kada bi uslijedio odmor uz

oktrjepu. Koristili su je i mladi prilikom veselih okupljanja na sokaku pa bi uz nju pjevali i plesali. Svako selo imalo je nekoliko vrhunskih znalaca koji su svirali ovaj instrument. U odgojnom ciklusu bilo je nepisano pravilo da iskusni i ponosni svirači prenose svoje znanje na ushićenu djecu i mlade (Njikoš, 2011).

Kao i ostale tambure, samica se sastoji od tri dijela: tijela, vrata i glave. Na glavi se nalaze rupe za čivije⁴ na koje se zatežu žice. Prije su se čivije za samicu radile od drveta, što je danas rijedak slučaj zbog jednostavnije uporabe metalnog mehanizma za namotavanje žica. Metalni mehanizmi na tamburama jesu jednostavniji i dugotrajniji, no ne predstavljaju njezinu izvornost. Nadalje, samica sadržava tanak i dugi vrat. Na gornjem dijelu vrata postavljene su kote na načelu dijatonske ljestvice. Ovakav dijatonski raspored najvjerojatnije datira još od prvih svirača na samicama koji su na svoje instrumente postavljali prečnice po sluhu. Izdubljeni dio samice izrađuje se najčešće od javorova, trešnjina, bazgina ili šljivina drveta. Gornja daska, odnosno glasnjača, uglavnom se izrađuje od smrekovine ili jelovine. Sve četiri žice na samici jednake su debljine i ugođene su na kvartu (Njikoš, 2011).

Ugađanje samice ovisilo je o sviraču jer je svaki svirač ugađao svoj instrument po vlastitom glasu. Kako samičar svira sam tako istodobno on vodi melodiju i prati melodiju koristeći se prvim dvjema žicama za melodijsku liniju, a drugim dvjema za pratnju. Ime samica uobičajeni je stari naziv koji se zadržao na prostoru Slavonije, dok se u drugim krajevima ista ili slična tambura naziva danguba, dangubica, tikvara ili jednostavno tamburica. Danguba je naziv za ovaj instrument poznat u Lici i srodan je tamburi samici. Jednako je oblika i jednako se ugađaju žice, a jedina je razlika što je danguba malo veća te zbog toga daje i „tamniji“ ton. Samica je najpoznatija po svom prodornom zvuku i simpatičnom obliku. Moguće ju je čuti i vidjeti na mnogim smotrama koje se održavaju diljem Hrvatske, ali i svijeta (Leopold, 1995).

Posebnost samice je u tome što su u početku svirači samice bili ujedno izrađivači instrumenta. Svaki je svirač pravio tamburu po svome ukusu pa se na taj način stvarala raznolikost koja se može vidjeti u slavonskim selima. Samica nije imala standardnu veličinu, jedinstven oblik ili propisanu ugodu žica. Tek se u novije vrijeme javljaju standardizirani oblici po kojima se izrađuju ovi instrumenti. Duži vremenski period samica je bila najpopularnije solističko tradicijsko glazbalo, a sredinom 20. stoljeća gotovo da pada u zaborav. Ostao je tek poneki samičar u ravnim slavonskim selima. Zahvaljujući folklornim i tamburaškim društvima, raznim smotrama i manifestacijama, ovaj je instrument vraćen u život i ponovo odjekuje njegov zvuk. U današnje vrijeme samica se svira u mnogim krajevima Republike Hrvatske.

⁴ Mehanizam za natezanje žica, karakterističan za trzalačka glazbala

Mnogobrojni su vrsni svirači koji su spremni prenijeti svoje znanje na mlađe generacije. Ovaj instrument jako su dobro prihvatili i najmlađi upravo zbog svoje jednostavnosti izvedbe i simpatičnog izgleda (Ferić, 2011).

Slika 1. Samica s drvenim čivijama

2.3. Sustav i vrste tambura

Iz jednostavnih trzalačkih instrumenata, kao što je samica, razvile su se i ostale tambure koje možemo susresti u cijelom svijetu. Tambura se sastoji od tri osnovna dijela: tijela (korpus, trup), vrata i glave. Trup tambure najčešće je kruškolikog, tikvastog ili gitarskog oblika. Način izrade trupa mijenjao se kroz povijest. U novije vrijeme trup tambure se češće izrađuje od tankih savijenih dasaka, a rjeđe se dubi iz cijelog komada drveta. Na šuplji trup tambure stavlja se tanka daščica koja se pravi od mekog drveta, a kao i kod samice zove se glasnjača. Gornji dio glasnjače zaštićen je slojem tvrdog drveta pa se na taj način izbjegavaju velika oštećenja ako dođe do grebanja trzalicom. Na glasnjači se nalaze zvučni otvori. Ovisno o vrsti tambure, zvučnih otvora može biti više, a veće tambure imaju samo po jedan otvor. Vrat veže trup i glavu tambure. Gornja strana vrata je ravna, dok je donja zaobljena. Na gornjoj strani vrata nalaze se *prečnice* koje se danas izrađuju od tanke čelične žice. Prečnice omeđuju polja na vratu, a svako polje označava određeni ton. Modernizacijom glave tambure poprima pužoliki oblik. Na glavi starijih tambura mogli su se vidjeti umetnuti drveni vijci (čivije), danas je praktičnije koristiti metalne mehanizme s kojima je moguće lakše i preciznije ugoditi tamburu. Između glave i vrata nalazi se *konjić* s urezima za svaku žicu. Žice se razvlače od glave preko konjića duž vrata i trupa, na kojemu se nalazi *kobilica* s udubljenjima za žice kao na *konjiću*. Na kraju trupa žice se zapinju za *zapijnjače*. Broj žica razlikuje se ovisno o vrsti tambure, ali tambure najčešće imaju po pet žica. Ton na tamburi postiže se okidanjem žice trzalicom te rjeđe prstom. Trzalica se u

početku izrađivala od drveta višnje, nešto kasnije od kravljeg roga, a već duže vrijeme glavni materijal za izradu trzalice je plastika (Leopold, 1995).

Često su se vodile rasprave među tamburašima o tome kakav bi trebao biti izgled tambure. Kruškoliki i tikvasti oblik smatran je izvornim i narodnim, dok je gitarski i violinski oblik bio nepoželjan i tuđinski. Bilo je zagovaratelja i okruglog oblika tambure. Josip Rohrbacher, izrađivač tambura iz Osijeka, zagovarao je tambure okruglog trupa koje nalikuju na američki banjo. Ovaj je oblik prihvaćen u manjoj mjeri, pa je i brzo zaboravljen.

Postoji nekoliko sustava tambura, koji se razlikuju po broju žica. Kruškoliki oblik tambura najviše se koristio do Prvog svjetskog rata, a taj oblik se uglavnom odnosi na tambure Farkaševa sustava. Ovaj sustav tambura najstariji je u Hrvatskoj, a naziv je dobio po glavnom promicatelju Milutinu Farkašu te pripada dvoglasnom sustavu. Dvoglasni sustav odnosi se na tambure s četiri žice, ugođene dvije po dvije u paru. Tambure sa šest žica koje su ugođene u razmacima kvinte (g-d-a) pripadaju troglasnom sustavu. Slavko Janković promiče troglasni sustav pa se po njemu daje ime Jankovićev stil.

Širenjem utjecaja profesionalnih tamburaša ovaj instrument poprimaju oblik gitare, a promjenom oblika mijenja se boja i jačina zvuka. Sustav tambura koji se zadržao u najvećoj mjeri ima više naziva: srijemski, vojvođanski, bački ili slavonski. Radi se o četveroglasnom sustavu u kojem se prva žica tambure ugađa na ton *g* ili *d* i drugom sustavu gdje se prva žica ugađa na ton *a* ili *e*. Sustav G-D bio je zastupljeniji u Slavoniji i sjevernoj Bosni, dok se A-E sustav nastanio u Srijemu i Vojvodini. Upravo će se A-E sustav najviše proširiti i vrlo brzo prilagoditi modernoj glazbi. Pedesetih godina 20. stoljeća ovaj sustav prihvaćaju u istočnoj Slavoniji i zapadnom Srijemu, a danas je najzastupljeniji sustav u Hrvatskoj. U tamburaškom orkestru koristi se više vrsta tambura različitih veličina (Njikoš, 2011).

Prim (*bisernica*) je najmanje tamburaško glazbalo bačko-srijemsko-slavonskog sustava. Prim je najvažnije melodijsko glazbalo u tamburaškom orkestru. Građen je većinom od jednog drveta. Trup je najčešće kopan, ali može biti i lijepljen od savijenih i ravnih daščica. Zvuk koji proizvodi prim oštar je i prodoran pa zbog toga najbolje odgovara živahnim i veselim melodijama. Trup i vrat mu se izrađuju se od javora, klena, kruške, višnje ili oraha, a glasnjača se radi od jelovine ili smrekovine. Na vrat se lijepi tanka daščica od tvrdog drveta (orah, bagrem ili ebanovina). Prim ima pet žica, od kojih su prve dvije žice jednako ugođene, tako da je običaj računati da ima četiri žice različite visine, koje su ugođene u kvartama (Ferić, 2011).

Slika 2. Prim (bisernica)

Bas-prim (brač) je drugo najvažnije melodijsko glazbalo u tamburaškom orkestru. U Hrvatskoj se za ovaj instrument pretežito koristi naziv brač, ali je u Srijemu i istočnoj Slavoniji uobičajeniji naziv bas-prim. Trup bas-prima gitarskog je oblika, a sastavljen je od okvira i gornje daske za čiju se izradu najčešće koristi javor, dok je gornja daska uglavnom rađena od jelovine ili smreke. Kao i prim, bas-prim ima pet žica od kojih su prve dvije udvojene. U tamburaškom orkestru mogu se pronaći dvije vrste bas-prima, bas-prim „A“ i „E“. Ove dvije vrste su slične, ali je bas-prim „E“ znatno veći (Njikoš, 2011).

Slika 3. Bas-prim (brač)

Tamburaško **čelo** istog je oblika kao i bas-prim, samo što je znatno veće. Čelo ima četiri žice koje su ugođene po kvartama. U tamburaškom orkestru čelo ima važnu ulogu - naime, čelo povezuje melodiju s pratnjom. Često se može čuti da upravo čelo daje punoću odsviranoj melodiji. Jedan vremenski period čelo nije bilo popularan tamburaški instrument, no polako se vraća na glazbenu scenu kroz mnoge tamburaške sastave koji su odlučili u svoju postavu uključiti i čelo (Ferić, 2011).

Slika 4. Čelo

Bugarija (kontra) je instrument veći od bas-prima, istog je oblika i najčešće se radi od istog materijala. Upotrebljava se u svim ansamblima, a žice su ugođene tako da slobodne daju četveroglasni akord. Bugarija ima ulogu održavanja harmonijske i ritmičke podloge, ali joj se ponekad povjerava i melodijska uloga, što se može često vidjeti u manjim tamburaškim sastavima. U orkestralnom izvođenju najčešće se koriste dvije dionice koje nose naziv bugarija „E“ i „A“, na ovaj način se proširuju harmonijske mogućnosti orkestra (Njikoš, 2011).

Slika 5. Bugarija (kontra)

Bas, berda ili begeš najveći je tamburaški instrument. Tamburaški orkestar temelji se na basu, zbog njegove glavne harmonijske i ritmičke uloge. Oblik mu je sličan kontrabasu u gudačkom orkestru, a građen je od istog drveta kao i ostale tambure. Na donjoj strani trupa ugrađena je „nožica“ na koju se bas oslanja pa se bas prilikom sviranja drži uspravno. Iako rijetko, bas može dobiti ulogu izvođenja melodijskih linija, ali najčešće u koračnicama i budnicama. Izvođač obično drži instrument u stojećem položaju pomoću lijeve ruke, a prsti

dodiruju žice po prečnicama. Kao i ostali tamburaški instrumenti i on se svira uz pomoć trzalice, koja je u ovom slučaju veća nego kada su u pitanju ostale tambure (Ferić, 2011).

Slika 6. Bas

2.4. Tambura kao orkestralno glazbalo

Tambura se iz solističkog, a zatim narodnog glazbala razvila u orkestralno. Isprva je tambura bila solistički instrument, a do novog razdoblja dolazi udruživanjem tambura u veće sastave pa zbog toga tambura postaje najpopularniji tradicijski instrument u Hrvatskoj. Ovo novo razdoblje za tamburu počinje u 19. stoljeću, kada instrument postaje simbol nacionalnog identiteta. U ovome razdoblju tambura se više ne smatra samo seoskim instrumentom, već se ističe kao glazbalo gradskog skupnog muziciranja. Kako je tambura postala jedan od simbola hrvatskog naroda govori i njena raširenost u inozemstvu. Usporedno se osnivaju mnoga amaterska i profesionalna tamburaška društva u Hrvatskoj i svijetu. Isti slučaj bio je i s pjevačkim društvima. Razvoj pjevačkih društva tekao je usporedno sa tamburaškim orkestrima. Osnivaju se profesionalna tamburaška društva u kojima se ističu pojedinci koji će zauvijek obilježiti i unaprijediti tamburašku glazbu. Također se u 20. stoljeću može vidjeti i jaki srijemski utjecaj koji se postepeno širi s istoka prema zapadu Hrvatske (Leopold, 1995).

Razvoj tamburaškog glazbovanja u ansamblima (orkestrima, skupinama, zborovima) tekao je u dva smjera. Jedan smjer bio je vojvođanski i on se odnosio na manje skupine tamburaša koje su se većinom bavile profesionalnim sviranjem. Ove skupine vodio bi primaš bez dirigenta, a svirale su narodne pjesme, koračnice, kola i potpurije. Ovom smjeru pripadaju profesionalne *kavanske* skupine osobito popularne u Bačkoj, a kasnije u Srijemu i Slavoniji, koji su, kao začetnici svih tamburaških orkestara, zadržali svoje primarne osobitosti: pretežito sviranje varoških i bečarskih pjesama.

Drugi smjer dobio je ime slavonski, a ustanovio ga je Pajo Kolarić tako što je tamburaško glazbovanje prebacio s profesionalizma na amatersko muziciranje. Razvijanje ovog smjera nastavlja Mijo Majer osnivanjem prvog koncertnog tamburaškog zbora s dirigentom. Vojvođanski je smjer do Prvog svjetskog rata bio ograničen na Vojvodinu i dijelove Srbije, dok je slavonski od kraja 19. stoljeća naglo zahvatio sve ostale krajeve Hrvatske, pa i šire. Između Prvog i Drugog svjetskog rata dolazi do zastoja kod koncertnog tamburaškog glazbovanja. U tom razdoblju ističe se vojvođanski smjer koji se širi prema zapadu. U glazbenom pogledu trzalačkih instrumenata Osijek ostaje poznat po zbližavanju vojvođanskog i slavonskog smjera (Andrić, 1962).

3. GLAZBA U ODGOJU I OBRAZOVANJU

Glazba je jedna od najstarijih umjetničkih formi i neizostavna je u ekspresiji ljudske kulture. Čovjek se već u najranijoj dobi susreće s glazbom. Uspavanke predstavljaju prvi glazbeni sadržaj s kojim se dijete susreće. Razni ritmizirani pokreti koji imaju ulogu uspavljivanja ili zabavljanja govore o kulturi i okolini u kojoj se dijete nalazi. „*Budući da dojenče može detektirati promjene u melodijskoj konturi, vremenskom strukturiranju, visini i boji, i to u glazbi bilo koje kulture, zaključuje se kako su rudimenti glazbene percepcije darovi prirode, a ne proizvodi kulture*“ (Dobrota, 2012, 155). Glazba osobu prati kroz cijeli život, a ne predstavlja samo potrebu za kreativnošću, igrom ili razonodom, nego zadovoljava i druge psihološke i društvene potrebe. Osoba može biti obilježena glazbom upravo zbog njene sveprisutnosti koja se provlači u svim važnijim životnim događajima. Glazba je socijalni i kulturni fenomen pa se kao takva ne može promatrati neovisno o društvenim kontekstima unutar kojih se pojavljuje (Čapo-Žmegač i sur., 1998).

Danas se u školama glazba najviše pronalazi na satima glazbene kulture i umjetnosti. Nastava glazbene kulture sastavni je dio školskog kurikulumu i zajedno s likovnim, tehničkim te tjelesnom i zdravstvenom kulturom čini temelj kulturno-odgojne funkcije osnovne škole. Učenici upoznaju glazbu slušanjem, uče teorijske i povijesne glazbene sadržaje, a nerijetko razvijaju sposobnost izvođenja glazbe na određenom glazbenom instrumentu.

Prema Nacionalnom okvirnom kurikulumu glazbena kultura i umjetnost pripada umjetničkom odgojno-obrazovnom području koje služi za osposobljavanje učenika za razumijevanje umjetnosti. Ovo je područje predodređeno za učeničko razvijanje vještine razumijevanja sebe i svijeta uz pomoć umjetničkih djela i medija. Umjetničko područje pomaže u razvijanju ideja, izražavanju osjećaja i dijeljenju iskustava umjetničkim aktivnostima i stvaralaštvom. Pomoću umjetnosti, u ovom slučaju glazbe, omogućuje se djetetu cjeloviti razvoj, utječe se na razvoj višestruke inteligencije, a djeluje se i na samopouzdanje, ustrajnost i samodisciplinu. Odgoj pomoću glazbe doprinosi formiranju osobnih, kulturnih i društvenih uvjerenja pa se pomoću njegovih sadržaja stvara osobni, društveni i nacionalni kulturni identitet. Glazba kao i cijelo umjetničko područje upoznaje učenika s kulturnom baštinom šire društvene zajednice. Učenik upoznaje tradicijsku kulturu i poučava se njezinom očuvanju. Umjetničko područje povezano je i s ostalim odgojno-obrazovnim područjima, a ta povezanost pomaže u napredovanju tijekom svakodnevnog života, javnog ili poslovnog (Nacionalni okvirni kurikulum).

Suvremeno društvo u vrijeme globalizacije zahtijeva stjecanje interkulturalnih kompetencija koje pomažu u boljem razumijevanju procesa kulturne razmjene i interakcije. Glazba, a posebno nastava glazbe u općeobrazovnim školama, može pridonijeti interkulturalnom odgoju, odnosno, glazba pomaže u stjecanju učeničkih interkulturalnih kompetencija. Glazbu je stoga potrebno promatrati kao globalni fenomen, što znači da bi budući nastavnici glazbe morali upoznati glazbene tradicije drugih naroda. Na taj bi način glazba pomagala u razumijevanju i shvaćanju drugih naroda (Begić, 2016).

Niži razredi osnovne škole najpogodniji su za korištenje glazbe u učenju upravo zbog toga što se glazba može povezati s igrom. U igri djeca mogu istraživati, stvarati i mogu isprobavati vlastite ideje. U osnovnoj školi nastava glazbene kulture odvija se jednom tjedno, no taj se broj sati može povećati uz izvannastavne i izvanškolske aktivnosti. Koncept nastave glazbe počiva na snažno prisutnom učeničkom interesu za samostalnim izvođenjem glazbe, odnosno pjevanjem i sviranjem. Sve škole nisu u mogućnosti priuštiti sebi glazbene instrumente, tako da se nastava glazbene kulture zadržava samo na pjevanju, naročito u nižim razredima osnovne škole. Pjevanje je karakteristično za sve svjetske kulture i ono je prisutno u glazbenim kurikulumima širom svijeta, a ujedno predstavlja i jednu od omiljenih glazbenih aktivnosti učenika i učitelja (Radočaj-Jerković, 2017).

Tradicijska glazba najviše je zastupljena u nastavi glazbe za vrijeme osnovnoškolskog obrazovanja. Učitelj ima slobodu prilikom određivanja količine pjesama koje učenici trebaju usvojiti dio posvetiti i folklornoj glazbi i glazbalima. Tradicijska glazba također utječe na razvijanje interkulturalnih kompetencija učenika. Ovaj tip glazbe pruža učenicima mogućnost upoznavanja vlastitog zavičaja, drugih krajeva Hrvatske, čak i drugih država svijeta. Uz pomoć tradicijske glazbe učitelji mogu poučavati učenike razumijevanju i poznavanju vrijednosti različitih tradicija kao kulturnih vrijednosti pripadnika različitih kultura. Hrvatska je dijelila svoju kulturnu povijest s ostalim srednjoeuropskim državama, a svaka država razvila je i svoju tradicijsku glazbu. Proučavanjem vlastite tradicijske glazbe moguće je usporediti kulturnu povijest Hrvatske i kulturnu povijest drugih europskih naroda (Drandić, 2016).

Poboljšavanje glazbene inteligencije omogućava pojedincu razlikovanje, razumijevanje, organiziranje, stvaranje i izvođenje glazbe. Sve ove sposobnosti pozitivno utječu na ostale inteligencije o kojima govori američki razvojni psiholog Howard Gardner. Glazbena znanja i vještine su od značajne pomoći u mnogim prezentacijama i organizacijama zbog toga što se temelje na principima koje možemo pronaći u glazbi. Glazba pomaže u svladavanju psihičkih i fizičkih problema, što se najbolje može vidjeti na primjeru glazbene terapije. U obrazovnoj praksi često zna doći do problema kada su u pitanju višestruke

inteligencije, pa dolazi do izdvajanja važnijih ili manje važnih inteligencija. Zbog toga je potrebno pronaći prikladan način razvoja svih dječjih sposobnosti. Nakon što su utvrđene jake strane i sposobnosti svakog učenika može se utjecati na ostvarivanje visoke razine kompetentnosti koja je dostatna za kasniji život i profesiju. Utvrđivanjem učeničkih sposobnosti pronalaze se učenici koji imaju afiniteta prema određenom području, u ovom slučaju glazbi pa ih je u tom slučaju potrebno usmjeravati (Brđanović, 2016).

3.1. Glazba u slobodnom vremenu

Današnji svijet uvelike je okupiran predodžbom slobodnog vremena koje utječe na kvalitetu života svih članova društva. Slobodno vrijeme ponajviše se proučava kad su u pitanju djeca i adolescenti. U modernom i tehnološki naprednom svijetu mediji nameću ubrzan životni ritam koji često pogubno djeluje na mlađe članove društva. Dominantni ubrzani životni tempo pogoduje očuvanju ostvarenih društvenih odnosa jer ne ostavlja vremena za preispitivanje životnih prioriteta, ne dopušta pojedincu da razmisli o svojim željama i potrebama. Mediji koriste hitrost života i velikom brzinom istiskuju ostale alate socijalizacije poput obitelji i škole. Sve je manje kvalitetnih obrazovnih sadržaja, a više je manipulativnih. Slobodno vrijeme mladih specifično je zbog svojih potencijala na njihovu razvojnu ulogu. Mladi su ljudi okruženi velikim ponudama različitih sadržaja koje nudi potrošačko društvo. Brzopleto posežu za elementima koji im nude neku novu, zanimljiviju perspektivu, daju dojam otvorenosti i snalažljivosti u društvu. Pod utjecajem potrošačkog društva i glazba je postala proizvod te se više ne gleda kvaliteta, nego samo njezina što bolja prodaja (Brđanović, 2013).

Glazba je važna i za vrijeme adolescencije jer u njemu dolazi do oblikovanja vlastita identiteta. Formiranjem identiteta mladi žele prikazati prepoznatljiv stil po kojem bi se razlikovali od roditeljske i dominantne kulture. Djelujući na oblikovanje identiteta i životnog stila kod mladih glazba predstavlja bitan segment u razvoju osobe. Važnost glazbe u životima mladih očituje se u prodaji albuma i konzumaciji glazbenih sadržaja. Tijekom slobodnog vremena mladi ljudi formiraju glazbeni ukus na temelju kojeg se povezuju u različite supkulturne skupine. Obitelj može utjecati na glazbeni ukus djece jednako kao i odgojno-obrazovne ustanove i lokalna zajednica. Zbog toga škola nudi široki spektar izvannastavnih glazbenih aktivnosti u koje se djeca i mladi mogu uključiti (Matić, 2018).

3.2. Glazbene izvannastavne aktivnosti

Uz glazbenu kulturu u školama, djeca se najbolje upoznaju s glazbom pomoću glazbenih izvannastavnih aktivnosti. Izvannastavne glazbene aktivnosti zauzimaju značajan položaj u kurikulumu današnje škole jer satnica i okolnosti u kojima se izvodi redovna nastava glazbene kulture i umjetnosti ne omogućava potpuno razvijanje glazbenih kompetencija učenika. Upravo su izvannastavne glazbene aktivnosti najpogodnije mjesto za razvijanje i usavršavanje glazbenih vještina. U izvannastavne glazbene aktivnosti u osnovnoj školi uvršteni su zbor, instrumentalne i vokalne skupine, folklor, ples, glazbena slušaonica te razni glazbeni projekti. Izvannastavne aktivnosti podjednako zadovoljavaju obrazovne i odgojne potrebe zbog postizanja ciljeva koji se ne uspijevaju ostvariti u redovnoj nastavi. Ovakve vrste aktivnosti od velikog su značaja u odgoju jer svoj sadržaj približavaju željama učenika. Odabirom izvannastavne aktivnosti učenik razvija osobnost i njom pridonosi promicanju kulturne raznolikosti. Kroz izvannastavne aktivnosti provjerava se i učiteljeva kreativnost zbog slobode kreiranja odgojno-obrazovnog rada. Osim za učenike i učitelje, izvannastavne glazbene aktivnosti pozitivno utječu i na rad škole u cjelini. One su važne za oplemenjivanje kulturnog i društvenog života škole. Glazbene aktivnosti doprinose stvaranju pozitivnog školskog ozračja, a stvaraju i preduvjet za uspješno javno i kulturno djelovanje škole putem prikazivanja školskih sadržaja široj društvenoj zajednici (Proleta i Svalina, 2011).

Prema Nastavnom planu i programu (2006) sadržaji za izvannastavne aktivnosti podijeljene su u osam područja. Sva područja su sadržajno povezana, no tri se mogu izdvojiti kada su u pitanju tradicijska glazba i instrumenti. U umjetničko područje ulaze i glazbeni projekti kao što je zbarsko pjevanje ili sviranje raznih glazbala. Športsko-zdravstveno-rekreacijsko područje obuhvaća i folklor u kojem tradicijska glazba dolazi do izražaja. Područje koje se odnosi na njegovanje nacionalne i kulturne baštine također se može povezati s tradicijskim glazbalima. U redovnoj nastavi glazbene kulture učenici upoznaju folklornu glazbu slušanjem glazbenih primjera. Nakon slušanja glazbenog primjera izvode se zaključci. Poželjno je da se uz glazbu uključe i ostali elementi folklor, kao što su narodna nošnja ili posebni lokalni običaji. Učenike se uči prepoznati glazbu prema folklornoj pripadnosti te uočavati glazbene značajke. Također usavršavaju sposobnost prepoznavanja glazbala po zvuku, a uče ih opisati i prema slici.

Izvannastavne glazbene aktivnosti proširuju redovnu nastavu glazbene kulture. Učenici na glazbenim izvannastavnim aktivnostima imaju mogućnost izvoditi glazbu pjevanjem ili sviranjem instrumenta o kojima su na glazbenoj kulturi učili samo u teoriji (Nastavni plan i

program za osnovnu školu). U hrvatskim školama izvode se različite izvannastavne glazbene aktivnosti, a one su u Slavoniji najčešće usmjerene na tradiciju. Uz sviranje i ples, najraširenija glazbena izvannastavna aktivnost je pjevanje. U redovnoj nastavi glazbene kulture nalazi se i pjevanje kao primarni ljudski glazbeni izraz, dok se značajnije ostvaruje u izvannastavnim aktivnostima. Nastava glazbe je tijekom povijesti najčešće bila vezana uz pjevanje te nije neobično da je upravo pjevanje najzastupljenija glazbena izvannastavna aktivnost. Školski pjevački zbor prisutan je u svim odgojno-obrazovnim sustavima. Moguće ga je pronaći u općem i obveznom, srednjoškolskom, kao i u visokoškolskom obrazovanju. Ipak, kao izvannastavna aktivnost, pjevački zbor najzastupljeniji je u općeobrazovnim školama, u kojima nosi titulu temeljne izvođačke izvannastavne aktivnosti. Pjevački zbor, za razliku od razrednog pjevanja na nastavi kulture, okuplja učenike sličnih glazbenih mogućnosti koji pokazuju interes za glazbu i pjevanje te ujedno žele poboljšati svoje glazbene sposobnosti.

Kada su u pitanju ostale glazbene izvannastavne aktivnosti, ističu se sviranje i ples. Sviranje se odnosi na školske orkestre, ansamble te učenje muziciranja na solističkim instrumentima. Danas su prisutni i drugi oblici aktivnosti poput slušaonice, glazbene multimedijske i instrumentalne radionice. U Hrvatskoj se kao popularna izvannastavna aktivnost ističe folklor. Ova aktivnost uključuje tradicijsko pjevanje, plesanje te učenje o narodnim običajima. Folklorna skupina razvija pozitivan odnos prema lokalnoj zajednici, tradicijskoj glazbi i općenito prema elementima kulturne baštine. Učenje o tradicijskoj glazbi je kompliciranije zbog potrebe da se učenike upozna s podrijetlom i okolnostima nastanka narodne glazbe koja se obrađuje. Primjer može biti tradicijska glazba zapadnog Srijema, koja je obilježena motivima čuvanja granice na Savi kao dio raširene obrane protiv Turaka. Svaka tradicijska pjesma ima razlog zašto je nastala i prepričava određeni događaj. Zbog toga je potrebno ovakve pjesme koje se pjevaju, sviraju ili plešu izvođački dobro i sigurno uvježbati. Sviranje u izvannastavnim aktivnostima najčešće se izvodi u okviru tamburaških, a nešto rjeđe puhačkih orkestara. Tamburaški orkestri i ansambli vrlo su popularna izvannastavna aktivnost u Slavoniji i Srijemu. Organizacijski i financijski rad na sviranju nešto je zahtjevniji od ostalih izvannastavnih glazbenih aktivnosti. Potrebno je steći određene materijalne preduvjete pa se zbog toga sviranje najčešće izvodi u manjim skupinama. Za učenike je nužno nabaviti instrumente i drugu glazbenu opremu što može predstavljati znatan financijski trošak koji si mnoge škole u Hrvatskoj ne mogu priuštiti (Radočaj-Jerković, 2017).

3.3. Odgojna uloga tambure u školi

Zbog bogatog kulturnog identiteta iz kojeg proizlazi raznovrstan narodni glazbeni izričaj, tambura se nije mogla zadržati unutar zatvorenog kruga obitelji i lokalne zajednice te dolazi u odgojno-obrazovne institucije. Nakon Drugog svjetskog rata sve do danas tradicijska glazba prisutna je u glazbenim osnovnoškolskim programima, a uskoro postaje neizostavna cjelina u poučavanju glazbe. Osim u osnovnim školama, moguće je prepoznati određene osobine tradicijskog glazbenog izričaja i u nastavnim programima glazbene umjetnosti u gimnazijama. Najčešće se u gimnazijama odabiru primjeri s tradicijskim napjevom područja u kojem se nalazi gimnazija (Drenjančević, 2016). Iz godine u godinu tambura postaje sve popularnija u školama diljem Hrvatske te se počinju tiskati i udžbenici za tamburaše početnike. Dobar primjer jesu udžbenici Mihaela Ferića *Zasvirajte tambure*. Autor ovih knjiga je prof. Mihael Ferić, glazbeni pedagog iz Slavonskog Broda koji ima dugogodišnje iskustvo kao dirigent i promicatelj orkestralnog tamburaštva. Ova su tri udžbenika namijenjena za osnovne i općeobrazovne škole, ali su izvrsni i za folklorna i tamburaška društva u kojima se provodi obuka sviranja tambura. Priručnici se odnose na već spomenuti kvartni A-E sustav (vojvođanski) na kojem sviraju poznata profesionalna društva u Hrvatskoj, poput ansambla Lado i Tamburaškog orkestra Hrvatske radiotelevizije. Gradivo u udžbenicima rađeno je po uzoru na pučku i umjetničku glazbu (Ferić, 2002).

Ovakvi priručnici najčešće se koriste u izvannastavnim i izvanškolskim aktivnostima koje su povezane s tradicijskim trzalačkim glazbalima. U osnovnoj školi tamburaški orkestar se osniva s učenicima razredne nastave. Probe je potrebno održavati najmanje dva puta tjedno. U početku je potrebno ispitati glazbene sposobnosti i marljivost učenika. Motivacija kao i marljivost učenika vrlo je bitan čimbenik kada je u pitanju osnivanje osnovnoškolskog tamburaškog orkestra. Učenici često steknu pogrešan dojam da je sviranje tambure ili ostalih glazbala vrlo lagano te da sviranje ne iziskuje mnogo truda i napora. Zbog toga se na početnim probama radi selekcija djece koja će ozbiljno shvatiti rad u tamburaškom orkestru. Također se na prvim probama dodjeljuju i glazbala. Ako su uvjeti idealni, djeca sama mogu birati instrument koji bi željela svirati, a u mnogim slučajevima tambure se sviračima dodjeljuju prema dužini njihovih prstiju. Početni korak je poučiti polaznike pravilnom držanju glazbala. U početku je potrebno ispravljati greške, kao što su grčenje ruke ili ramena. Ako se na greške u položaju tijela ne reagira odmah kasnije može doći do boli u rukama (zglobovima) ili ramenima. Za sviranje na tamburaškim glazbalima neizostavan alat je trzalica, a način na koji se drži trzalica određuje ljepotu tona. Na ton utječe i materijal od kojeg je trzalica izrađena, ali

to nije bitna komponenta u početničkom sviranju. Bitno je učenike uvježbati da pravilno drže trzalicu jer je trzanje najsuptilniji način sviranja tambure. Valjano je početi uvježbavati blago trzanje, vrhom trzalice po praznim žicama. Trzanje je uvijek potrebno započeti pokretom trzalice prema dolje. Pravi rad počinje tek kada se pravilno uspostavi položaj desne, a zatim i lijeve ruke. Već nakon što se postigne sklad desne i lijeve ruke mogu se očekivati vrhunski rezultati. Učenici koji se upisuju u tamburaški orkestar najčešće nemaju glazbeno znanje pa ih je potrebno upoznati s osnovnim glazbenim pojmovima, a onda slijedi upoznavanje tonova na hvataljci (vratu) tambure. Polaznicima je nužno objasniti da ovladavanje instrumentom nije jednostavan zadatak te da je potrebna vježba svakoga dana. Za ovakav rad s djecom potrebno je stručno vodstvo jer je bez njega rad dugotrajniji i neizvjesniji (Bradić, 1987).

II. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

1. Predmet istraživanja

U Slavoniji kao istraživačkom prostoru predmetnog rada najrasprostranjeniji instrument je tambura koja zauzima prvo mjesto među svim trzalačkim glazbalima naše domovine. Tambura se stoljećima razvijala na području Slavonije iz solističkog u grupno i orkestralno glazbalo. Postala je simbol tradicijske baštine Slavonije. Obilježila je živote Šokaca, bila je uz njih u tuzi i veselju, u radu i odmoru.

Predmet istraživanja ovoga diplomskoga rada jeste zastupljenost, popularnost i odgojnost tradicijskih trzalačkih glazbala u Slavoniji. Popularnost se u radu promatra manifestacijom korištenja različitih vrsta tradicijskih tamburaških glazbala, u glavnim promicateljima tamburaške glazbe i različitim oblicima održavanja tradicijske baštine u suvremenim uvjetima te njegovanju njezine održivosti. Kao neizostavan dio života u Slavoniji tambura kao trzalački instrument u prošlosti imala odgojnu ulogu, kao što ima i danas. Mladi su u raznim životnim situacijama dolazili u doticaj s tamburaškim instrumentima i na taj način enkulturirali baštinu svojega kraja te preuzimali i uranjali u tradicijsku kulturu svoje lokalne zajednice i naroda u kojem odrastaju.

2. Cilj

Cilj ovoga diplomskoga rada je istražiti, analizirati i interpretirati sadržaje pedagoške literature o položaj tamburaških trzalačkih glazbala kao dijela odgojnog utjecaja u kulturnoj tradiciji Slavonije.

3. Zadaci istraživanja

Trzalački instrumenti imaju dugu i bogatu povijest, a različite vrste trzalačkih glazbala mogu se vidjeti na prostorima Slavonije. Trzalački instrumenti koji su označeni kao preteča tambure pojavljuju se već u 15. stoljeću. Od tada se tambura unaprjeđuje i postaje najznačajnije glazbalo žitelja Slavonije. Tamburaška glazbala razvija se u nekoliko sustava, a današnji izgled poprimaju početkom 20. stoljeća. Danas je tambura jedan od glavnih simbola slavonskog sela i narodne baštine Slavonije. Stoga je važno odrediti njezinu povijesnu ulogu u odgojnom djelovanju naroda na ovim prostorima. Uz upotrebu raznolikih odgojnih sredstava lokalna je zajednica na ovom prostoru ostavila snažan i neizbrisiv trag odgojnog djelovanja na svoju nedoraslu populaciju i upotrebom trzalačkih glazbala.

Stoga su na temelju postavljenog cilja definirani sljedeći istraživački zadaci:

1. Prikazati povijest tamburaških instrumenata na prostoru Slavonije.
2. Prikazati prisutnost i popularnost koju trzalački instrumenti zauzimaju u narodnoj baštini Slavonije.

4. Problemska pitanja

Nakon što se udomaćila u Slavoniji i susjednim regijama, tambura se može naći kako u selu tako i u gradu. Prvaci narodnog preporoda prepoznali su tamburu kao narodno glazbalo koje može pomoći u očuvanju nacionalnog identiteta te u gradu tambura prima novu dimenziju umjetničkog i orkestralnog glazbovanja. Na slavonskom selu tambure i dalje ostaju glazbala koja su isprepletena u ljudsku svakodnevicu. Selo ostaje središte tamburaštva u kojem se umijeće sviranja prenosi informalnim učenjem. U prošlosti su stariji tamburaši u obitelji ili u selu prenosili svoje znanje na mlađe i bili odgojni čimbenik. U slavonskim selima sviranje žičanih instrumenata još je uvijek očuvano zbog odgojnog djelovanja mnogih kulturno umjetničkih društava.

Shodno navedenim zadacima istraživanja, postavljena su sljedeća problemska pitanja:

1. Postojanje povijest tambure na prostoru Slavonije?
2. Tko su bili nositelji tamburaške ideje i odgojnog djelovanja?
3. Kojim se oblicima odvija današnja manifestacija narodne baštine Slavonije?
4. Suvremeni oblici odgojnog djelovanja i enkulturacije na održivost popularnosti tamburaških instrumenata?

5. Metode istraživanja

S obzirom na prirodu cilja istraživanja i postavljenih zadataka te problemskih pitanja u ovom se radu koristi dominantno metoda prikupljanja podataka putem analize sadržaja pedagoško-glazbene i tradicijske literature. Analiza sadržaja literature obuhvaća kvalitativnu i hermeneutičku metodu analize podataka. Kao metoda istraživanja korišten je i slobodni razgovor. Nakon prikupljanja dostupne literature i dokumentacije, kvalitativna analiza podataka obuhvaća: redukciju podataka, sređivanje podataka i izvođenje zaključka.

Redukcijom podataka pronalazi se ono što je za tematiku istraživanja bitno, a eliminira se ono što nije relevantno. Bitni podatci sređivanjem se svrstavaju u odgovarajuće kategorije iz kojih se na kraju izvodi zaključak. Pri kvalitativnoj analizi primjenjuje se i hermeneutika. Hermeneutika je znanost o umijeću interpretacije tekstova sa svrhom shvaćanja smisla njihovog iskaza. Upravo hermeneutika zauzima središnje mjesto u istraživanjima iz povijesti odgoja i obrazovanja. Slobodni razgovor sličan je razgovoru u svakidašnjem životu, odvija se u slobodnom dijalogu, iz kojeg se nakon razgovora izdvajaju informacije relevantne za temu istraživanja.

6. Uzorak

Za potrebe istraživanja, shodno postavljenom cilju, detaljno je odabrana pedagoško-glazbena i tradicijska literatura s područja Slavonije ili koja se odnosi na prostor Slavonije. Prilikom odabira literature naglasak je stavljen na tradicijska trzalačka glazbala, ili drugim riječima - tamburaške instrumente. U sklopu istraživanja obavljen je slobodan razgovor s Alojzijem Husnjakom iz Drenovaca - dugogodišnjim članom Kulturno umjetničkog društva „Ogranak seljačke sloge“ Drenovci.

III. INTERPRETATIVNI DIO

1. TAMBURA U SVJETSKOJ GLAZBENOJ PRODUKCIJI

Tradicijska kultura, a posebno tradicijska glazba, u multikulturalnom društvu pokreće nove smjerove u oblikovanju stavova i odnosa prema drugačijim kulturama. Tradicijska glazba pomaže u konstrukciji identiteta, pokreće komunikaciju te povećava poštovanje, a smanjuje predrasude među kulturama. Tradicija je nasljeđe koje osoba nosi sobom i kada ode iz svog zavičaja. Kroz stoljeća Hrvati odlaze iz svoje države u potrazi za boljim životom noseći sa sobom sjećanje na domovinu. Od samih početaka masovnih iseljavanja Hrvata na razne strane svijeta, za sve vrijeme njihova života u stranom svijetu, tambura im je bila stalna i vjerna pratilja. Tambura je bila simbol nacionalne egzistencije, hrvatskih korijena i kulturne baštine. Hrvatski iseljenici predstavljali su se tamburom drugim etničkim zajednicama, ali i državljanima nove domovine. Upravo je tambura jedno od najistaknutijih kulturnih dobara koje je odigralo važnu ulogu u očuvanju nacionalnog identiteta hrvatskih iseljenika. Ona je bila i ostala snažna poveznica iseljenika i njihovih potomaka s hrvatskom domovinom.

Iseljavanje južnih Slavena u velikoj mjeri počinje krajem 19. stoljeća za vrijeme Austro-ugarske. Zajedno s južnim Slavenima iseljavali su se i Hrvati, a trend iseljavanja traje i poslije Prvog svjetskog rata. Neki iseljenici bili su tamburaši, a ponekad su u inozemstvo odlazili i cijeli orkestri. Najviše Hrvata naselilo se u Sjevernoj Americi (Leopold, 1995). Dolazak tambure u Ameriku nije bila slučajnost, već posljedica munjevitog širenja tamburaških orkestara na sve prostore koje nastanjuju Hrvati. Prvi poznati tamburaš u Americi bio je Frank Hoffer. Ovaj je glazbenik rođen u Karlovcu, a emigrirao je u Sjedinjene Američke Države 1887. godine. Imao je nešto glazbenog znanja i dobro je obrađivao drvo pa je počeo izrađivati tambure. Ubrzo je zajedno s obitelji osnovao malu tamburašku grupu. U Americi su se često javljali obiteljski tamburaški sastavi poput grupe Franka Hoffera. Jedan od prvih tamburaških orkestara u Americi bio je „Sokol“. Svih sedmero članova bilo je porijeklom iz Siska, a prije dolaska u Ameriku postigli su znatan uspjeh u Europi.

Krajem devetnaestog i početkom dvadesetog stoljeća sve se više Hrvata iseljava u SAD, a tamburaški sastavi postaju dio redovnih aktivnosti u svim hrvatskim kulturnim domovima i organizacijama (Sremac, 2002). Važnost tambure u Americi pokazuju i njihovi česti nastupi. Tamburaški ansambl „Živila Hrvatska“ je 1900. godine pozvan u Bijelu kuću kako bi svirao predsjedniku Rooseveltu. U to se vrijeme osnivaju mnogi tamburaški orkestri koji snimaju

ploče i kasete, pa su se često na radiopostajama čuli zvuci tambura. U Sjevernoj Americi osnovana je 1894. godine Hrvatska bratska zajednica kao najveća organizacija hrvatskih iseljenika u Allegheny Cityju, koji je danas dio Pittsburgha. Ova organizacija ima veliku ulogu među hrvatskim iseljenicima u očuvanju nacionalne posebnosti i povezanosti s domovinom. Njezina je značajna uloga vidljiva u pomoći prilikom osnivanja hrvatskih škola, pokretanja kulturno-umjetničkih društava, a dala je i veliku materijalnu i moralnu potporu tamburaškim društvima (Čizmić, Sopta, Šakić, 2005).

Uz tamburaške ansamble važan je bio i pokret osnivanja pjevačkih zborova koji su pjevali uz pratnju tambura. Jedno takvo pjevačko društvo bilo je „Zora“ koje 1911. godine organizira Savez hrvatskih pjevačkih društava u Americi. Društva američkog saveza gostovala su jedno kod drugoga i nastupala na brojnim javnim nastupima često uz pratnju tamburaških orkestara. Mnoga tamburaška društva bila su vezana uz vjerski život i Crkvu. Primjer je Društvo tamburice Svetog Antuna, koje je dugo pratilo pjevanje na misama Hrvatske katoličke crkve Svetog Antuna u Los Angelesu u američkoj državi Kaliforniji.

Još jedna važna osoba za promociju tambura u Sjevernoj Americi bio je A. Lester Pierce koji je osnovao putujući tamburaški tercet na Koledžu St. Thomas u gradu St. Paulu u američkoj državi Minnesoti. Ovaj orkestar i ansambl kasnije sele na Sveučilište ST. Edward u Austin. Ubrzo iza toga je u dogovoru s Hrvatskom bratskom zajednicom i Sveučilištem Duquesne formiran orkestar koji se nakon Drugog svjetskog rata zove „Duquesne University Tamburitzans“. On djeluje i danas pod imenom „The Tamburitzans“ pa ulaze u red najdugovječnijeg multikulturalnog pjevačkog, sviračkog i plesačkog društva u Sjedinjenim Američkim Državama. Sjedište ovog društva je u Pittsburghu, a članovi društva su redovni studenti koji dobivaju stipendiju za provođenje njegovih aktivnosti. Poučavanje tamburaške glazbe se povećalo u razdoblju između svjetskih ratova, a učitelji tambure osnovali su mnogo novih orkestara po Sjevernoj Americi. Novi orkestri sadržavali su manje od dvadeset članova i uglavnom su svirali tambure sustava Farkaš. Srijemski sustav sporo se širio tim dijelom svijeta zbog toga što je iseljavanje Hrvata u Ameriku počelo prije nego što se isti sustav raširio po Hrvatskoj.

Veliko unapređenje u tamburaškoj glazbi dolazi nakon 1954. godine kada su Duquesne University Tamburitzans osnovali Glazbenu školu s ciljem podizanja razine sviranja tambure. Oni su težili promicanju obrazovanja o narodnim tradicijama, pozivali su nove članove da se uključe u rad sveučilišnog ansambla i osnivali su nove dječje tamburaške grupe (Ferić, 2011). Osim u Sjevernoj Americi, zvuci tambure mogli su se čuti u Australiji i Južnoj Americi. Tambura je u Australiju stigla nešto kasnije pa se tamburaški pokret razvija tek u drugoj

polovici dvadesetog stoljeća. Tamburaški zborovi osnivali su se i u Africi, pa je prvi takav osnovan 1903. godine pod nazivom Tamburaški zbor u Johannesburgu (Bezić, 2001).

2. NOSITELJI ODGOJNE ULOGE TAMBURE NA PROSTORU SLAVONIJE

2.1. Predstavници tamburaške glazbe

Tambura je sve do polovice 19. stoljeća bila ruralno solističko glazbalo, a svirka na tamburi samici bila je dio glazbenog folklora. Uskoro su tamburu prihvatili i građanski slojevi pa ona zauzima važno mjesto u amaterskim glazbenim društvima. U ovo se vrijeme u Bačkoj pojavljuju prvi tamburaški sastavi. Na primjeru tih sastava ilirski glazbenik Pajo Kolarić osniva u Osijeku 1847. godine prvo tamburaško društvo. Pajo Kolarić bio je gradski senator, glazbenik i vatreni pobornik ilirske ideje. Rođen je u Osijeku 1821. godine gdje je završio gimnaziju, a nakon toga stupa u gradsku službu. Svoje ideje širio je i u Hrvatskom saboru, za čijeg je zastupnika biran dva puta. Jedan je od najistaknutijih ilirskih glazbenika i prvi poznati tamburaški skladatelj. Bio je poznat kao vrstan tamburaš čija tambura je najstarije sačuvano tamburaško glazbalo, a pohranjena je u Muzeju Slavonije u Osijeku. U prvom tamburaškom društvu bilo je šest tamburaša amatera i time je postavljen temelj skupnom tamburaškom muziciranju.

Zahvaljujući snažnom utjecaju Paje Kolarića i njegovih tamburaša skupno se sviranje tambure širilo po Slavoniji i zapadnom Srijemu, a kasnije i po ostalim krajevima Hrvatske. Tambura je kao tradicijsko glazbalo postala koncertno orkestralno glazbalo, a Osijek zaslužno dobiva titulu kolijevke tambure u Hrvatskoj. Utemeljenje prvog tamburaškog zbora donosi tamburi novu ulogu u hrvatskom glazbenom životu. Tambura je i dalje ostala folklorno glazbalo, ali i koncertno i orkestralno, za koje je do danas skladana bogata glazbena literatura (Njikoš, 2011). Za potrebe orkestralnog sviranja kreće izrada tambura svih veličina i oblika. U početku tamburaške skupne glazbe orkestar je najčešće bio nasumice sastavljen pa su i prvi tamburaški orkestri nastali uglavnom zbog potrebe za zajedničkim sviranjem. Kako se sve više razvijala tamburaška orkestralna glazba tako je i orkestar dobio određeni broj dionica. Sve veća popularnost tambure utjecala je i na folklor. Vrlo popularni solistički instrumenti u Slavoniji, gajde i samica, polako su potisnuti od strane tambura koje su bile namijenjene za skupno glazbovanje. Iako je Pajo Kolarić bio i veliki glazbeni stvaralac, svoju slavu stekao je

provođenjem reformi u hrvatskoj glazbi. On je uzeo narodno glazbalo sa sela i od njega napravio pravo glazbeno čudo. Stvorio je mnoge popularne pjesme kojima je mnogo učinio za buđenje nacionalne svijesti. On je inspirirao Franju Kuhača da krene glazbenim putem. Očaran ljepotom narodne glazbe Franjo Kuhač postao je utemeljitelj hrvatske etnomuzikologije.

Nije trebalo dugo od osnivanja prvog tamburaškog zbora da se pojave i mnogi drugi sastavi. Zahvaljujući Paji Kolariću, kao lavina kreće osnivanje novih tamburaških zborova u gradovima. U gradovima tambura više nije namijenjena samo za odrasle ljude, već prelazi i u škole i postaje popularna kod mlađe populacije. Najveći je procvat tambura doživjela u Osijeku i kojem se 1865. godine osniva Tamburaški zbor „Javor“ na Klasičnoj gimnaziji. Na Realnoj gimnaziji i Trgovačkoj akademiji osniva se zbor „Prosvjeta“, a na Muškoj učiteljskoj školi Tamburaški zbor „Marulić“. Uz ta društva postojali su i mnogi đачki tamburaški zborovi od kojih se ističe „Napredak“ osnovan 1892. godine. Sva ova društva svirala su na tamburama takozvanog *Sremskog* sustava (Leopold, 1995).

Daljnji razvoj orkestralne glazbe tekao je ubrzano odlaskom Mije Majera, učenika Paje Kolarića u Zagreb. On u Zagreb donio tamburu i ubrzo je oko sebe okupio dvanaest sveučilištaraca koji zajedno 1882. godine osnivaju tamburaški zbor sveučilištaraca „Hrvatska lira“. Tamburaški zbor „Hrvatska lira“ imao je važnu ulogu u širenju koncertnih tamburaških orkestara. Do kraja devetnaestog stoljeća tamburaški koncertni orkestri rašireni su po manjim i većim gradovima diljem Hrvatske. Tambura je tako postala hrvatsko nacionalno glazbalo (Andrić, 1962). Širenjem tamburaške ideje Pajo Kolarić posredno djeluje i na kasniji razvoj mnogih dječjih tamburaških zborova diljem Hrvatske. On je dao novu ulogu tamburi u hrvatskom glazbenom životu. Zbog njegovih zasluga i ostavštine Julije Njikoš osniva Slavonsko tamburaško društvo „Pajo Kolarić“ koje u Osijeku djeluje više od pedeset godina. U društvo njeguje tamburaške ideje koje je uspostavio Pajo Kolarić i brine za školovanje mladih glazbenika. Članovi društva osim što uče svirati tradicijski instrument također stječu znanje o tradiciji i slavonskim običajima. Oni svojim znanjem pomažu u očuvanju hrvatskog nacionalnog identiteta, a ujedno uče o zajedništvu koje je potrebno kako bi tamburaško društvo djelovalo što uspješnije⁵.

⁵ <http://htso.hr/sudionici/slavonsko-tamburasko-drustvo-pajo-kolaric-osijek/>

2.2. Srijemski i bački utjecaj

Naglašeno je kako su se u Hrvatskoj prije Prvog svjetskog rata većinom koristile tambure dvoglasnog takozvanog Farkaševog sustava, a da je nakon rata polako preuziman četveroglasni sustav iz Srijema i Bačke koji se širi na cijelu Slavoniju. Pajo Kolarić na primjeru bačkih tamburaških sastava osniva prvi tamburaški zbor u Hrvatskoj. Upravo s tih područja dolaze jedni od najboljih tamburaša, a jedan od njih je Pere Tumbas Hajo. Bio je to vrstan tamburaš, a proslavio se kao skladatelj, glazbeni aranžer i glazbeni pedagog. Umijeće sviranja tambure dignuo je na novu razinu.

Pere Tumbas Hajo je rođen 1891. godine u obitelji glazbenika. Otac mu je svirao berde (bas) i bio profesionalni glazbenik. Kako se uz oca od malih nogu upustio u glazbene vode tako je i prvi javni nastup odradio sa šest godina zajedno s ocem i starijim bratom. Glazbenu naobrazbu isprva stječe u glazbenoj školi, a kasnije prima poduke od raznih privatnih učitelja. Glazbeno obrazovanje nastavio je u Budimpešti, a s bratom i još dvojicom tamburaša osniva tamburaški kvartet te nastupaju diljem Europe. Ovaj se glazbenik niti u vrijeme rata nije odvajao od tambure. Kao vojnik ušao je u tamburaški orkestar i često javno nastupao. Nakon rata je postao *kafanski* tamburaš, a usporedno je bio i članom nekoliko subotičkih tamburaških orkestara. Zbog svoje izuzetne strasti prema tamburi svoja je znanja prenosio na mnoštvo mladih tamburaša diljem Vojvodine. Kao veliki tamburaški znalac postao je i članom orkestra Radio Beograd 1938. godine. Obradio je mnoge narodne pjesme i kola te pisao druge aranžmane. Za vrijeme Drugog svjetskog rata vratio se *kafanskom* sviranju, a nakon rata u potpunosti se predao samo poučavanju. U ovo je vrijeme tambura postala vrlo popularna u Vojvodini, a zaljubljenici u tamburu bili su sve mlađi. Zbog toga Pere Tumbas Hajo odlučuje zapostaviti *kafansko* sviranje i život posvetiti poučavanju mladih tamburaša. U Subotici je vodio Tamburaški orkestar *Bratstvo-jedinstvo* s kojim je postigao značajne rezultate. Pere Tumbas Hajo i nakon smrti 1967. godine ostaje velika inspiracija svim tamburašima diljem svijeta. Njegov utjecaj na tamburašku glazbu se osjeti i danas u Vojvodini, Srijemu, Bačkoj i Slavoniji. Savršeno je povezao rekreativno *kafansko* i profesionalno orkestralno sviranje. Mnogi tamburaški sastavi i zborovi u Hrvatskoj i diljem svijeta sviraju onako kako je učio Pere Tumbas Hajo (Ferić, 2011).

3. SEOSKI TAMBURAŠI U 20. STOLJEĆU

Skupno sviranje na tamburi počinje u Slavoniji, Srijemu i Bačkoj već u 18. stoljeću te se u selima osnivaju manje amaterske tamburaške kapele od pet ili šest glazbenika. Seoski tamburaši izvodili su najčešće narodne melodije i plesove. Iako su Šokci danas najviše povezani s tamburom, na njihovom prostoru u to vrijeme nije bio običaj da oni sviraju, što se može vidjeti na primjeru iz sela Vrbanja. Na području Vojne granice Šokci, u ovom slučaju graničari, nisu svirali tambure. Šokci su svirali samice i gajde, a tamburanje je bilo okarakterizirano kao romski posao. Zbog takvoga stava nije postojalo poučavanje sviranja na tamburama jer Šokci nisu dopuštali da se njihova djeca bave, kako su pogrdno govorili, „ciganskim poslom“. Nakon 1900. godine postaje uobičajeno i za Šokce da se bave sviranjem tambure, a pojavljuju se i prve veće grupe tamburaša u Vrbanji. Nažalost, nepoznato je kako su se ti svirači okupili te tko ih je i kada naučio svirati. (Ćosić Bukvin, 2007). U to su vrijeme dječaci koristili svaku priliku kako bi u tajnosti izašli pogledati i poslušati neku od „tamburaških bandi“. Iskradali bi se iz obiteljskih kuća i provodili bi vrijeme gledajući kroz prozore starih gostionica ili su slušali kako tamburaši prolaze *drumom*. Mnogi su se na taj način zaljubili u tamburu uz razmišljanje da će i oni jednog dana svirati. Ljubav prema tamburi ponekad nije moglo ugaziti ni kažnjavanje od strane roditelja koji većinom nisu bili sretni što im se dijete iskrada na mjesta gdje sviraju tamburaši. Mnogi mladići su zbog ovakvog pogleda na tamburanje često učili svirati u tajnosti (Dorušak, 2007). U Vrbanji se 1957. godine u osmogodišnjoj školi osniva tamburaški zbor, koji u to vrijeme nastupa bez konkurencije na prostoru vinkovačkog kraja. Voditelj zbora bio je Zlatko Čučuk koji se pobrinuo da mladi glazbenici svoje umijeće pokažu na 15 organiziranih nastupa (Ferić, 2011, 139).

Samica je bila okarakterizirana kao instrument za marljive Šokce, o čemu je govorio i Marko Zečević-Vidov, samičar iz sela Drenovaca. On je još kao dječak čuvao svinje i gledao starije svinjare kako sviraju samicu. Uskoro su oni primijetili da se i on zanima za to lijepo narodno glazbalo pa su mu dopustili da i on malo zasvira. U početku sviranje nije bilo tako lagano kako je izgledalo kod starijih svirača, no oni su mu objasnili osnove pa je on vlastitim trudom naučio ovu vještinu. Od tada je samica Marka pratila na svakom okupljanju, a sve pjesme koje svira naučio je od starijih djedova u selu. Sa samicom je ovaj glazbenik uveselio mnoge, mlade i stare. Prihvatio je samicu i zajedno s njom čuvao pjesme o stanovima, žitu, trnju, Savi, Bosutu i ostalim temama koje su predstavljale izričaj ravničarskih ljudi. (Njikoš, 1997).

Josip Ivakić, poznatiji pod nadimkom Joka, još je jedan Drenovčanin koji je uživao u tradicijskoj glazbi. On je u 20. stoljeću pripadao nekolicini vrhunskih samičara. Zajedno je s Markom Zečevićem snimao tradicionalne pjesme za Jugoton.

U drugoj polovici 20. stoljeća samica umalo pada u zaborav. U nekim slavonskim selima nije više bilo samičara, dok se u županjskoj Posavini mogao pronaći pokoji stari svirač. Svoje znanje o samici i narodnim pjesmama Marko Zečević i Josip Ivakić prenosili su na druge na isti način kao što su to znanje i oni sami dobili. Poučavali su radoznale dječake o ljepotama slavonske i srijemske pjesme, a danas mnogi zbog njih i dalje njeguju i čuvaju tradicijsku baštinu sela Drenovaca i cijelog okolnog kraja. Samica je postala poznati glazbeni instrument, a svaka obitelj u kojoj je bilo više djece je imala barem jedan ovaj instrument. Zahvaljujući seoskim samičarima danas možemo vidjeti bogati glazbeni tradicijski izričaj po cijeloj Slavoniji.

Slika 7. Drenovački samičari: Marko Zečević-Vidov i did' Josip Ivakić-Joka

Rad mnogih tamburaša Cvelferije⁶ očuvan je od zaborava zahvaljujući zapisima i publikacijama poznatog muzikologa Julija Njikoša. Upravo zahvaljujući njemu očuvan je i rad poznatih starih tamburaša, drenovačkih „Kolundžija“. Julije Njikoš obilazio je sela Slavonije i Baranje, zapisivao je pjesme i običaje hrvatskih seljaka pa se na njegovom putu našao i tamburaški zbor „Kolundžije“. U zapisniku o održavanju sjednice Kulturno umjetničkog

⁶ Cvelferija – njem. zwölf = 12, dvanaest). Naziv *cvelferija* potječe iz vremena Vojne krajine kad je rijeka Sava činila granicu s Osmanskim carstvom. Kako bi se očuvala granica na ove prostore raspoređena je 7. brodska pješaka pukovnija, a selo Drenovci su od 1807. godine bili središte 12. satnije - *Cvelferije*. Cvelferiji su pripadala naselja Drenovci, Đurići, Gunja, Posavski Podgajci, Račinovci, Rajevo Selo, Soljani i Vrbanja

društva „Ogranak seljačke sloge“ Drenovci iz 1971. godine spominje se rad spomenutog tamburaškog zbora. Ovaj je zbor djelovao pod vodstvom Mije Kulundžije, koji je širio svoje znanje, a sam je naučio svirati i svoju djecu. Zajedno s njima osnovao je tamburašku grupu bez koje nije moglo proći niti jedno veće veselje u Drenovcima i okolnim selima. Uz svirku „Kolundžija“ generacije Drenovčana naučile su prve korake kola, a mnogi su upravo zbog njih zavoljeli tamburašku glazbu. Ova je skupina u nekoliko navrata snimala u Studiju radija Zagreb pa su se i na taj način očuvali mnogi notni zapisi pjesama cvelferskoga kraja. Često se s „Kolundžijama“ nalazio i pjesnik Đuka Galović koji je svojim pjesmama najbolje označio karakter i domašaje pučkog pjesništva istočne Slavonije (Erl, 2007).

Slika 8. Tamburaši „Kolundžije“ u Drenovcima šezdesetih godina 20. stoljeća

Tamburaški sastav „Kolundžije“ brzo je stekao popularnost u Drenovcima ali i šire. Potražnja za njihovim svirkama bila je toliko velika da su se datumi vjenčanja i svatova određivali po tome kada su oni bili slobodni. Ova skupina mnogo puta nije svirala za novac, jer ljudi ponekad nisu imali novca za svirku, no oni bi svejedno pristali da uvesele okupljeno mnoštvo svojim tamburaškim umijećem. Bez razlike na svoju popularnost nisu oni zanemarili rad u Kulturno umjetničkom društvu „Ogranak seljačke sloge“. Zajedno s ostalim članovima društva neumorno su radili na očuvanju tradicijske kulture sudjelujući na mnogim kulturno-

folklornim manifestacijama. Uz sve obaveze uvijek su pronalazili vremena da upoznaju djecu i mlade s tamburaškim instrumentima. Franjo i Mijo, djeca spomenutoga Mije Kolundžije⁷ dugo godina su djelovala u Kulturno umjetničkom društvu „Ogranak seljačke sloge“. Uz njih je svirao i poznati drenovački begešar Mijo Cenić zvani Cendura, vrhunski svirač bugarije bio je Miško Pekov. Ostali članovi slavnog drenovačkog sastava često puta su se mijenjali. Tamburaši „Kolundžije“ ostali su u sjećanju Drenovčana, a mnogo godina nakon njihovog djelovanja i dalje inspiriraju mlade tamburaše diljem Cvelferije.

Slika 9. Tamburaši „Kolundžije“ na „Đakovačkim vezovima“ 1971. godine

⁷ Ime je dobio po ocu.

Slika 10. Tamburaši „Kolundžije“ i članovi KUD-a „Ogranak seljačke sloge“ Drenovci 1970. godine

Žitelji Gunje mogu se isto tako podičiti vrhunskim tamburašima. Tamburaški sastav „Romanca“ iz Gunje 1992. godine objavio je album „Tamburaške priče“, u sklopu kojega se nalazi i pjesma Svirači iz Gunje⁸. Članovi tamburaškog sastava „Romanca“ ovu pjesmu posvetili su starim gunjanskim tamburašima, a prvi stihovi pjesme obilježeni su ovim riječima:

*Priča kruži još i danas
ostali su pojam za nas
dobri svirci, ljudi dragi
svirali su ko' po špagi
prava banda, a šta drugo reć'
prava banda, a šta drugo reć'*

Nadalje se u pjesmi spominju i opisuju gunjanski tamburaši, a bitno je izdvojiti Peru Nikolića, violinistu i vođu sastava. Jedan od najznačajnijih slavonskih skladatelja Krešimir Stipa Bogutovac stasao je upravo uz ove tamburaše. Na početku svoje bogate glazbene karijere, još kao dječak, naučio je prve sviračke taktove gledajući i slušajući stare gunjanske tamburaše. Mnogi tamburaši u okolini Gunje posebno su zapamtili posljednje dvije strofe ove pjesme:

⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=Sz7Aupp4GQ8>

*Ali vrime čini svoje
Nešto slika ostalo je
Fala dečki dobri stari
Da ne bješe vaših stvari
Možda ne bi sad bilo ni nas
Možda ne bi sad bilo ni nas*

*Nastavismo putem vašim
Opet ori šorom našim
Tambure se opet čuju
Davni snovi opet snuju
Vaša pjesma živi u nama
Vaša pjesma živi u nama*

Može se vidjeti da su tamburaši poput „Kolundžija“ i starih gunjaskih svirača ostavili dubok trag na mlađim generacijama tamburaša. Da nisu postojali ovakvi narodni stvaraoci koji su prvi započeli ovakvu vrstu tamburaškog glazbovanja danas ne bi mogli vidjeti bogatstvo tamburaških instrumenata na mnogim folklornim manifestacijama. Zahvaljujući njima mladi se danas dragovoljno učlanjuju u brojne tamburaške zborove, kulturno umjetnička društva, a mnogi biraju i tamburaško glazbovanje kao izvannastavnu aktivnost.

Slika 11. Drenovački i gunjanski tamburaši

3.1. Tambura u seoskoj obitelji

Odgoj započinje u obitelji, a novorođeni čovjek počinje svoj put prema vlastitom razvitku. U obiteljskom domu započinje proces socijalizacije, dijete upoznaje druge ljude, uspostavlja nove kontakte te razvija navike kulturnog i prihvatljivog ponašanja. Uskoro se u život djeteta uključuju i drugi čimbenici, ponajviše škola. Djelovanje obitelji ne jenjava, iako utjecaj ostalih odgojno obrazovnih ustanova postaje sve jači. Obitelj djeluje na razvoj čovjeka kroz cijeli njegov život. Na obitelj gledamo kao prirodnu, životnu i odgojnu zajednicu, dok je škola profesionalna ustanova koje se brine da svaka osoba dobije barem minimum obrazovanja bez kojega ne može živjeti. Obitelj i škola zato nisu međusobno neprijateljske skupine, već naprotiv suradničke i zajedničkim naporom kreću prema boljem odgoju čovjeka (Rosić, 2005).

U obitelji je svoj put započela i tambura. U Hrvatskoj, a najviše u Slavoniji tambura je bila solistički instrument koji je imao svrhu rasonode između raznih težačkih poslova. Škola kao primarno obrazovna institucija stavlja naglasak na formalno, a zatim na neformalno obrazovanje. Obrazovanje u školi provodi se u organiziranoj i strukturiranoj okolini predviđenoj za učenje, a stečene kvalifikacije se dokazuju potvrdom ili diplomom. U školi je prisutan i neformalni oblik obrazovanja koji se odnosi na planirane aktivnosti gdje je prisutan određeni oblik podrške učenju. Neformalni oblik obrazovanja može uključivati programe u svrhu stjecanja pismenosti odraslih i osnovno obrazovanje onih koji su rano napustili školovanje. U obitelji se, za razliku od škole, češće mogu vidjeti primjeri informalnog obrazovanja. Informalno učenje se odvija u svakodnevnim aktivnostima vezanim za rad, obitelj i slobodno vrijeme. Ne postoji organizacija ni strukturiranost u smislu ciljeva ili vremena učenja (Rogić, 2017).

Na ovakav način prenosilo se i znanje sviranja tradicijskih instrumenata unutar obitelji. Otac bi sina (ili djed unuka) učio svirati određeni tradicijski instrument, a u početku su to bila najčešće solistička glazbala koja su se mogla brzo i jednostavno izraditi. Od tamburaških instrumenata su djeca učila svirati samicu. Učenje sviranja glazbala teklo je unutar svakodnevnog rada, kao prateća aktivnost. Ako u pojedinoj obitelji nitko nije znao svirati instrumente, djeca bi učila kod poznatih svirača u selu. Ovakav način učenja održao se i do danas, osobito kada je u pitanju amatersko glazbovanje, a nerijetko se u Slavoniji i Srijemu mogu pronaći obitelji s nekoliko generacija tamburaša (Njikoš, 2011).

4. KULTURNO UMJETNIČKA DRUŠTVA

Zahvaljujući seoskim tamburašima, amatersko sviranje na tamburama kroz cijelo 20. stoljeće najbolje se očuvalo u mnogobrojnim kulturno umjetničkim društvima diljem Hrvatske. U Slavoniji je gotovo nemoguće pronaći selo u kojem nije aktivno kulturno umjetničko društvo. Diljem Hrvatske glavni zaštitnici tradicije i običaja su kulturno umjetnička društva. Članstvo u ovim društvima je najčešće dobrovoljno i nitko nije prisiljen, već iz vlastitih pobuda pridonose radu udruge. Svim članovima omogućeno je sudjelovanje, a kriteriji su jednaki za sve. Slavonija za svoje bogatstvo kulturno umjetničkim društvima može zahvaliti i Hrvatskoj seljačkoj stranci, koja je dvadesetih godina 20. stoljeća počela poticati njegovanje tradicijske kulturne baštine po hrvatskim mjestima kroz obrazovnu i prosvjetnu organizaciju „Seljačka sloga“. Osnivani su ogranci „Seljačke sloge“ koji su prije svega bili namijenjeni za okupljanje mladeži ukazujući na dragocjenost autohtonog pjevanja, plesa i glazbe. Neki ogranci su prestali s radom, a mnogi su nastavili ili su se ponovno obnovili. Važno je to da je svaki ogranak imao manje ili veće tamburaške sastave koji su prenosili svoje znanje o tradicijskoj glazbi na mlađe generacije.

Slika 12. Tamburaši KUD-a „Ogranak seljačke sloge“ Drenovci 1980. godine

Na primjeru Vukovarsko-srijemske županije moguće je vidjeti kako su se osnivala kulturno umjetnička društva u selima, ali i gradovima. U Županji je već 1903. godine osnovano Hrvatsko pjevačko i čitaoničko društvo „Tomislav“ iz kojeg se razvio današnji KUD

„Tomislav“. Cijelo 20. stoljeće niču nova društva diljem Vukovarsko-srijemske županije, a taj trend se nastavlja i u 21. stoljeću što pokazuje da se interes za očuvanje tradicijske kulturne baštine ne gubi. Danas je moguće vidjeti na popisu članova ZAKUD-a⁹ da samo u Vukovarsko-srijemskoj županiji ima 77 kulturno umjetničkih društava (Gligorević, 2007).

Svako društvo počiva na tri sekcije: pjevačkoj, plesnoj i tamburaškoj. Kulturno umjetnička društva organiziraju glazbene aktivnosti za polaznike različitih dobnih skupina, a ovisno o društvu polaznici mogu odabrati individualno sviranje tradicijskih instrumenata, grupno tamburaško glazbovanje, folklorne i plesne skupine. Većina društava na području Slavonije i Srijema imaju grupe individualnog sviranja tambure kao i grupe tamburaških sastava. Obično se tamburaške grupe dijele na mlađi i stariji sastav. Udruge za očuvanje tradicije kao što su kulturno umjetnička društva često organiziraju tečajeve koji se odnose na nastavu tambure ili organiziraju dolazak profesionalnih glazbenika kako bi unaprijedili tamburaše koji djeluju unutar društva. U nekim selima zadržao se „stari“ način učenja sviranja na tamburaškim instrumentima na način da su tamburaši do određene mjere bili samouki. Ovakvi tamburaši nisu bili notno pismeni nego su svirali „po sluhu“ iako bi često oni bili prvi koji bi mladima predstavili tamburu u kulturno umjetničkom društvu (Njikoš, 1997).

⁹ Zajednica kulturno-umjetničkih djelatnosti

5. TAMBURE NA FOLKLORNIM MANIFESTACIJAMA

Bogata tradicijska baština Slavonije, osim u kulturno umjetničkim društvima, očituje se i u kulturno-folklornim manifestacijama. Hrvatska je poznata po izričaju vezanom uz pjesme, ples i glazbu, što se može vidjeti na bogatim folklornim priredbama diljem zemlje. Cilj smotri i manifestacija jeste prikazati tradiciju i običaje određenog kraja i umjetnička postignuća na lokalnoj razini. Tradicijska trzalačka glazbala neizostavni su dio svake kulturne manifestacije, naročito u Slavoniji. Zastupljenost tambure na mnogim kulturnim događanjima pokazuje kako tradicijski instrumenti postižu sve veću popularnost. Za očuvanje tradicijskog sviranja na tamburaškim glazbalima velike zasluge pripadaju kulturno-folklornoj manifestaciji „Vinkovačke jeseni“. Ova nacionalna manifestacija prvi puta je održana 1966. godine, a danas ju može pratiti cijeli svijet. Svake se godine u Vinkovcima okupi preko tri tisuće sudionika iz cijele Hrvatske i izvan domovine, a grad postaje pozornica bogatstva narodnih nošnji, vesele glazbe i plesa. Tim danima zvuci tambure odjekuju po cijelim Vinkovcima. Organizirani su nastupi kulturno umjetničkih društava koji rado predstavljaju svoje tamburaše, a ne mogu proći „Vinkovačke jeseni“ bez svirki poznatih tamburaških sastava kao što su TS „Dike“ ili „Najbolji hrvatski tamburaši“ (Gligorević, 2007).

Osječko-baranjska županija može se podičiti kulturno-folklornom manifestacijom „Đakovački vezovi“. Prvi „Đakovački vezovi“ održani su 1967. godine, a od tada svake godine u srpnju mjesecu ova manifestacija okuplja brojne folklorne udruge i zaljubljenike u tradiciju iz Hrvatske i inozemstva. Bogati program traje dva tjedna, a Đakovo postane grad u kojem se njeguje izvorni folklor Slavonije, Baranje i Srijema te drugih krajeva Hrvatske (Svirac i Vitez, 2001).

Na jugu Vukovarsko-srijemske županije, već četvrt stoljeća održava se manifestacija „Raspjevana Cvelferija“ koja naglasak stavlja na smotru tradicijskog stvaralaštva cvelferskih sela. Selo Strošinci nije ulazilo u sastav 12. pukovnije, ali se kasnije prilikom formiranja republičkih granica nakon Drugog svjetskog rata našlo u sastavu SR Hrvatske pa se danas promatra u cjelini s ostalim mjestima toga prostora. Prva smotra Tradicijskog stvaralaštva Cvelferije održana je 1990. godine u Drenovcima. Od tad se održava ako je moguće svake godine u drugom selu Cvelferije. U usporedbi s „Vinkovačkim jesenima“ i „Đakovačkim vezovima“ manifestacija „Raspjevana Cvelferija“ još je mlada, ali svake godine okuplja sve veći broj sudionika. Ovakve manje manifestacije mogu se detaljnije posvetiti određenim tradicijskim elementima, kao što je glazbovanje na tradicijskim instrumentima. U selima Cvelferije posebno se njeguje i čuva sviranje na tamburama tako što svako selo ima jednu ili

više tamburaških grupa koje djeluju u kulturno umjetničkom društvu, a ponekad i zasebno. Nekoliko kulturno umjetničkih društava iz Cvelferije ima i organizirano obučavanje malih tamburaša u kojima su polaznici samo djeca osnovnih škola. Njima upravo „Raspjevana Cvelferija“ nudi priliku za prvi nastup koji ih kasnije motivira za daljnje napredovanje u sviranju (Pavlović, 2016).

Jedna od najvažnijih kulturno-folklornih manifestacija u Hrvatskoj jest Međunarodna smotra folkloru koja se održava u Zagrebu od 1966. godine. Ova manifestacija prikazuje i afirmira tradicijsku kulturu i folklor brojnih domaćih i stranih sudionika. Nastavlja dugu tradiciju smotri Seljačke sloge, kulturne, prosvjetne i dobrotvorne organizacije Hrvatske seljačke stranke između dvaju svjetskih ratova. *Stoljeće Seljačke sloge* bio je naziv programa 54. Međunarodne smotre folkloru. Tema o stotinu godina djelovanja „Seljačke sloge“ pokazala je veliki rad mnogih kulturno umjetničkih društava. Nastupili su mnogi plesači, pjevači, glumci i svirači koji su ujedno pokazali da je hrvatska tradicija u sigurnim rukama (Katalog Međunarodne smotre folkloru, 2020).

Slika 13. Tamburaši KUD-a „Ogranak seljačke sloge“ Drenovci na 54. Međunarodnoj smotri folkloru u Zagrebu

ZAKLJUČAK

Tambura u Slavoniju dolazi sa Osmanlijama i zadržava se sve do danas. Ovo glazbalo može se dičiti titulom najomiljenijeg glazbenog instrumenta u Slavoniji. Stanovnici prostora između Save i Drave oduvijek žive uz kolo, tamburu i pjesmu, a tradicijska je baština nerazdvojni element života. U Slavoniji je rad bio iznimno cijenjen, ali su i oni najmarljiviji nalazili vremena da se opuste uz pjesmu i zvuk tamburice. Tambura se iz sela preselila i u grad i postala orkestralno glazbalo, a tu je titulu zadržala i danas. Iako su ilirci poput Paje Kolarića cijenili tamburu kao nacionalno glazbalo, Šokcima na selu trebalo je dugo da ju prihvate kao vlastiti instrument. Oni su u početku bili vjerni samo tamburici samici, a kasnije prihvaćaju i ostale tamburaške instrumente.

Zahvaljujući umjetnicima kao što su bili Pajo Kolarić i Pere Tumbas Hajo postavljeni su temelji za današnje tamburaško orkestralno sviranje. Oni su bili nositelji tamburaške ideje koji su umjetnički razvoj tambure pokrenuli u gradovima, a danas zbog njih postoje mnogi tamburaški orkestri za različite uzraste.

Na selu je dvadeseto stoljeće bilo ključno za razvoj grupnog amaterskog glazbovanja u kojem je i do danas ostao pravi čar tambure. Na selu su stariji tamburaši podučavali mlađe naraštaje kako bi od zaborava sačuvali znanje koje su njima u naslijeđe ostavili njihovi djedovi. Danas se u mnogim selima diljem Slavonije u raznim prigodama mogu čuti odjeci tambure, za što su zaslužni upravo seoski tamburaši koji su djelovali u 20. stoljeću. Tambura je imala drugačiju odgojnu ulogu na selu, nego što je to bilo u gradu. U gradu su osnivana društva i orkestri u kojima se radilo profesionalno, a tambura se promatrala samo kao glazbeni instrument. Na selu je, osim što je bila glazbeni instrument, imala i svoju priču. Mladi ne bi učili samo kako svirati odabrani instrument, već bi čuli i priču koja se nalazila u pozadini, a koja im je govorila o tradiciji i običajima. Svaka nova narodna pjesma koju bi naučili odsvirati sadržavala je svoju posebnu priču. Tambura je imala veću odgojnu ulogu na selu zbog prisnijeg odnosa između starih tamburaških majstora i njihovih učenika. Učenje sviranja najčešće se odvijalo u raznim društvima, za čije je osnivanje u velikoj mjeri zaslužna Hrvatska seljačka stranka.

U svakom društvu bilo bi nekoliko tamburaša koji su vrlo rado dijelili svoje znanje svima zainteresiranima. Danas se običaji i dalje čuvaju, a tradicija postaje interes sve mlađim generacijama. Dokazi da tambura živi i da još dugo neće pasti u zaborav su brojna kulturno umjetnička društva u kojima se nastavljaju prenositi odgojne vrijednosti tambure. Osim mnogih

društava, kao obrana od zaborava služe razne kulturno-folklorne manifestacije koje nikada ne prođu bez tamburaške svirke. Tambura je postala udomaćeno hrvatsko tradicijsko glazbalo, a u posljednja dva desetljeća doživjela je pravu renesansu.

Slavonija, Srijem i Baranja nisu više jedini dijelovi Hrvatske gdje se može čuti zvuk tambure. Utjecaj tambure proteže se od Zagorja pa sve do Dubrovnika. Tambura je postala ravnopravna svim ostalim glazbalima pa se sviranje tambure podučava danas u osnovnim i srednjim glazbenim školama, kao i na Glazbenim akademijama. Razvili su se mnogi tamburaški ansambli koji rade na profesionalnoj razini. Na Akademiji za umjetnost i kulturu u Osijeku pruža se mogućnost za aktivno sudjelovanje u radu tamburaškog ansambla, koji ima zadatak prikazati tradicijski instrument u umjetničkom kontekstu. Gledajući tradicijska glazbala, tambura se ističe po tome što se uspjela uzdići na profesionalnu i umjetničku razinu, a da pritom nije nestala iz seoskog života iz kojeg je potekla. Tambura je popularna i u svijetu zbog brojnih iseljenih Hrvata koji su kao uspomenu na domovinu najčešće birali upravo tamburu. Sa sigurnošću se može reći da je tambura sigurna od zaborava i da će uvelike uveseljavati mnoge buduće generacije.

LITERATURA

- Andrić, J., (1962). *Tamburaška glazba: historijski pregled*. Slavonska Požega.
- Andrić, M., (2003). Turcizmi u seoskom govoru Slavonije. *Migracijske i etničke teme*, 19 (1), 17-27. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/7953>.
- Bascom, R. W., (2010). Četiri funkcije folklora. *Folkloristička čitanka*, 69-91, Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku – AGM.
- Begić, A., (2016). Interkulturalne kompetencije studenata glazbene pedagogije, *Umjetnik kao pedagog pred izazovima suvremenog odgoja i obrazovanja*, Osijek: Umjetnička akademija u Osijeku, 81-96.
- Bezić, N., (2001). Tamburica – hrvatski izvozni proizvod na prijelazu 19. u 20. stoljeće, *Narodna umjetnost*, 38 (2), 97-115. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/33254>
- Bradić, Ž., (1987). *Sviramo u tamburaškom orkestru*, Zagreb: Školska knjiga
- Brđanović, D., (2013). Glazba u 21. stoljeću – između dokolice i kiča, *Nova prisutnost*, XI (1), 89-100. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/98588>
- Brđanović, D., (2016). Uloga glazbe i glazbene inteligencije u školi u kontekstu teorije višestrukih inteligencija, *Umjetnik kao pedagog pred izazovima suvremenog odgoja i obrazovanja*, Osijek: Umjetnička akademija u Osijeku, 120-132.
- Čapo Žmegač, J., Muraj, A., Vitez, Z., Grbić, J., i Belaj, V., (1998). *Hrvatska etnografija*. Zagreb: Matica Hrvatska
- Čizmić, I., Sopta, M., Šakić, V., (2005). *Iseljena Hrvatska*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga
- Ćosić Bukvin, I., (2007). Prvi poznati svirači na žičanim instrumentima (tamburaši) i svirački sastavi (bande) u selu Vrbanji, *Urbani Šokci 2: Šokci i tambura*, *Biblioteka Šokačka grana; knjiga 3*, Osijek: Šokačka grana Osijek, 48-58.
- Ćosić Bukvin, I., (2019). *Konj i njegov gospodar (husari, konjogojci, baštinici)*. Vrbanja: Autorova vlastita naklada.
- Dobrota, S., (2012). Glazba između pedagogije, kulture i jezika, *Pedagogijska istraživanja*, 9 (1/2), 155-162. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/113458>
- Dorušak, V., (2007). Sjeta starog tamburaša, *Urbani Šokci 2: Šokci i tambura*, *Biblioteka Šokačka grana; knjiga 3*, Osijek: Šokačka grana Osijek, 58-68.

- Drandić, D., (2016). Utjecaj tradicijske glazbe na razvoj interkulturalnih kompetencija kod učenika, *Umjetnik kao pedagog pred izazovima suvremenog odgoja i obrazovanja*, Osijek: Umjetnička akademija u Osijeku, 158-168.
- Drenjančević, Z., (2016). Obrada tradicijske glazbe na primjerima umjetničke glazbe inspirirane folklorom u nastavi glazbene kulture, *Umjetnik kao pedagog pred izazovima suvremenog odgoja i obrazovanja*, Osijek: Umjetnička akademija u Osijeku
- Duić-Dunja, A., (1996). *Zapisi o životu i običajima Slavonaca*. Pula: Tiskara Pula d.d.
- Erl, V., (2007). Drenovački tamburaši Kolundžije, muzikolog Julije Njikoš i pučki pjesnik Đuka Galović, *Urbani Šokci 2: Šokci i tambura*, Biblioteka Šokačka grana; knjiga 3, Osijek: Šokačka grana Osijek, 68-80.
- Fanuko, N., (2005). *Sociologija*. Zagreb: Profil
- Ferić, M., (2002). *Zasvirate tambure 1*. Vinkovci: Kulturni centar Gatalinka
- Ferić, M., (2007). Glazbena baština Šokadije, *Šokadija i Šokci, 1: Podrijetlo i naseljavanje*, Vinkovci: Privlačica, 245-253.
- Ferić, M., (2011). *Hrvatski tamburaški brevijar*. Zagreb: Šokadija-Zagreb
- Gabelica-Šupljika, M., Milanović, M., (1995). *Blagdani djetinjstva*. Zagreb: Školska knjiga.
- Gligorević, Lj., (2007). Etnologija Vinkovaca i okolice, *Šokadija i Šokci, 2: život i običaji*, Vinkovci: Privlačica, 152- 179.
- Gligorević, Lj., (2007). Neiscrpna tambura, *Urbani Šokci 2: Šokci i tambura*, Biblioteka Šokačka grana; knjiga 3, Osijek: Šokačka grana Osijek, 80-102.
- Haralambos, M., Heald, R. (1980). *Uvod u sociologiju*. Zagreb: Globus.
- Ivančan, I., (1996). *Narodni plesni običaji u Hrvata*. Zagreb: Matica iseljenika Hrvatske.
- Katalog Međunarodne smotre folklor, (2020). Zagreb.
- Kljajić, J., (2002). Vojnokrajiški čardaci u Slavonsko-srijemskom Posavlju u 18. i 19. stoljeću. *Povijesni prilozi*, 21 (22), 130-158. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/28669>
- Knežević, G., (2002). *Naše kolo veliko*. Zagreb: Ethno d.o.o
- Kolenić, LJ., (2007). Pogled u jezik slavonskih bećaraca, *Urbani Šokci 2: Šokci i tambura*, Biblioteka Šokačka grana; knjiga 3, Osijek: Šokačka grana Osijek, 195-215.
- Leopold, S., (1995). *Tambura u Hrvata*. Zagreb: Golden marketing.
- Lovretić, J. (1990). *Otok*. Vinkovci: Privlačica.
- Lukaš, M., (2010). *Obiteljski odgoj u Hrvatskoj – razvoj ideja od 1850. do 1918. godine*. Rijeka: Hrvatsko futurološko društvo

- Marasović, T., (2001). *Kulturna baština 1*. Split: Veleučilište u Splitu
- Matic, M., (2018). Glazba i životni stilovi adolescenata u slobodnom vremenu, *Komunikacija i interakcija umjetnosti i pedagogije*, Osijek: Umjetnička akademija u Osijeku.
- Miholić, I., (2009). *Hrvatska tradicijska glazba*. Udžbenik hrvatske tradicijske glazbene kulture s 3 zvučna CD-a od petog do osmog razreda osnovne škole, Zagreb: Profil.
- Mužić, V., (1973). *Metodologija pedagoškog istraživanja*,. Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika.
- Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje. (2010). Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa. Preuzeto s:
https://www.azoo.hr/images/stories/dokumenti/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf
- Nastavni plan i program za osnovnu školu. (2006). Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa. Preuzeto s:
https://www.azoo.hr/images/AZOO/Ravnatelji/RM/Nastavni_plan_i_program_za_osnovnu_skolu_-_MZOS_2006_.pdf
- Njikoš, J., (1997). *Županja se pružila kraj Save*. Zagreb: Šokadija-Zagreb.
- Njikoš, J., (2011). *Povijest tambure i tamburaške glazbe*. Osijek: „Šokačka grana“ Osijek, STD „Pajo Kolarić“ Osijek, Hrvatski tamburaški savez u Osijeku
- Pavlović, G., (2016). *20 Raspjevanih Cvelferija*. Drenovci: Općinska narodna knjižnica Drenovci.
- Radočaj-Jerković, A., (2017). *Zborsko pjevanje u odgoju i obrazovanju*. Osijek: Umjetnička akademija u Osijeku.
- Rem, G., Rem V., (2009). *Šokci u povijesti, kulturi i književnosti*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku Filozofski fakultet u Osijeku.
- Rem, V., (1993). *Tko su Šokci?*. Privlačica: Vinkovci.
- Rogić, A.M., (2017). Odnos različitih oblika učenja u cjeloživotnom obrazovanju nastavnika, *Život i škola*, LXIII (2), 13-24. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/195130>
- Rosić, V., (2005). *Odgoj, obitelj, škola-mala enciklopedija odgoja*. Rijeka: Žagar.
- Sremac, S., (2002). Hrvati i tambura u Sjedinjenim Američkim Državama, *Etnološka tribina*, 32 (25), 57-74. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/27679>.

- Svalina, V., Bognar, L., (2013). Glazba i glazbeno obrazovanje u starom i srednjem vijeku, *Napredak*, 154. (1-2), 219-233. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/138794>
- Svirac, M., i Vitez, Z., (2001). Sekcija: Etnologija i folklorne manifestacije (voditeljica: Manda Svirac), *Etnološka tribina*, 31 (24), 173-178.
- Šojat-Bikić, M., (2011). Hrvatska tradicijska baština online: stanje i mogućnosti. *Etnološka istraživanja*, (16), 103-128. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/77034>
- Žaper, A., (2004). Kulinarstvo – dio kulture življenja i duhovne baštine u hrvatskoj turističkoj ponudi. *Naše more*, 51 (5-6), 227-238. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/8442>
- Živković, Z., (2013). *Hrvatsko tradicijsko graditeljstvo*. Zagreb: Ministarstvo kulture Uprava za zaštitu kulturne baštine.

PRILOZI

Prilog 1. Preuzeto s: <https://www.gajde.com/instrumenti/tambura-samica/>

Prilog 2. Preuzeto s: <https://sites.google.com/site/tamburemp/home/bugarija>

Prilog 3. Preuzeto s: <https://sites.google.com/site/tamburemp/home/brac>

Prilog 4. Preuzeto s: <https://sites.google.com/site/tamburemp/home/celo>

Prilog 5. Preuzeto s: <https://sites.google.com/site/tamburemp/home/prim-bisernica>

Prilog 6. Preuzeto s: <https://sites.google.com/site/tamburemp/home/celovic>

Prilog 7. Njikoš, J., (1997). *Županja se pružila kraj Save*. Zagreb: Šokadija-Zagreb

Prilog 8. Vlasnik Ivan Damjanović, Drenovci

Prilog 9. Vlasnik Ivan Damjanović, Drenovci

Prilog 10. Vlasnik Ivan Damjanović, Drenovci

Prilog 11. Vlasnik Ivan Damjanović, Drenovci

Prilog 12. Vlastita zbirka

Prilog 13. Vlastita zbirka

Abstract

Traditional heritage is a significant part of every nation's history and it consists of different values and elements that serve to protect and proudly accentuate national identity. Preserving the tradition and passing it on to younger generations ensures the continuation of a nation, but also showcases the immense significance of music in the nation's everyday life. Croatia can take pride in its rich cultural identity, which is the centre of origin of quite a diverse traditional musical expression. The abundance of traditional musical instruments can best be seen in Slavonia. Tamburitza is a Croatian plucked string instrument with a long development process, but it has always been the most popular traditional musical instrument. Music has always been a part of everyday life for Slavonians, so no social gathering would ever take place without the sounds of tamburitza. Tamburitza has been enriching lives of many for several centuries, but the young seem to have grown especially fond of it. After tamburitza was artistically recognized, it caused the establishment of many tamburitza orchestras, thanks to whose engagement tamburitza has been enjoying such great popularity to this day. Renowned musicians such as Pajo Kolarić popularized tamburitza, yet one cannot disregard the importance of local tamburitza teachers, who passed their knowledge on to children out of love for tradition and customs. This topic is discussed by analysing and interpreting pedago-musical content and units of literature, and it contains a portrayal of the benefits of tamboura music in lives of the young in Slavonia, as well as a description of such a lifestyle.

Keywords: culture, folklore, music, the folk heritage, tamburitza